

DR. SÜLEYMAN DOĞAN

**YURT DIŞINDAN DÖNEN GENÇLERİN
SORUNLARI**

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
YAYINLARI**

DR. SÜLEYMAN DOĞAN

**YURT DIŞINDAN DÖNEN GENÇLERİN
SORUNLARI**

**TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ
YAYINLARI**

"Anneme..."

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
BÖLÜM I GİRİŞ	1
BÖLÜM II YÖNTEM	9
Evren	9
Örnekleme	9
Veri Toplama Araçları	12
Verilerin Toplanması	17
İstatistiksel Çözümleme	18
BÖLÜM III BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM	20
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Sorunlarının Genel Olarak ve Problem Alanlarına Göre İncelenmesi	20
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Yaygın Sorunları	22
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Sorunlarının Genel Olarak ve Problem Alanlarına Göre Karşılaştırılması	25
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Sorunlarının Bazı Ortak Değişkenlere Göre Karşılaştırılması	27
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Öğrencilerin Sorunları Etkileyen Bazı Değişkenler	37
BÖLÜM IV SONUÇ VE ÖNERİLER	67
KAYNAKLAR	74

ÖNSÖZ

Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin Türk toplumuna ve eğitim sistemine sağlıklı bir biçimde uyum sağlayabilmeleri ve bütünleşebilmeleri için Psikolojik Danışma ve Rehberlik yardımının önemi büyüktür. Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerinin yurt dışından dönen öğrencilerin devam ettiği okullarda etkili bir biçimde örgütlenebilmesi ve yürütülebilmesi büyük ölçüde öğrencilerin gereksinim ve sorunlarının saptanmasına bağlıdır. Bu nedenle eldeki araştırmada yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları karşılaştırılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırma birçok kişinin katkıları ile gerçekleştirilebilmiştir. Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını içtenlikle ve titizlikle sürdürerek araştırmaya büyük katkıda bulunan danışman hocam sayın Prof. Dr. Yedigâr Kılıççı'ya, her konuda yardımlarını esirgemeyen ve değerli önerileriyle katkıda bulunan sayın hocam Prof. Dr. Ethem Özgüven'e, konuyla ilgili değerli görüşlerinden yararlandığım sayın Prof. Dr. Nermin Abadan-Unat ve Doç. Dr. Beril Tufan'a, istatistiksel analizlerde katkıları bulunan Prof. Dr. Zehra Muluk ve Yrd. Doç. Dr. Rüksan Eski'ye, verilerin bilgi işleme aktarılmasında yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Ahmet Ok ile Ayhan Demir'e teşekkür ederim.

Ayrıca, uygulama yaptığım Ankara Anadolu, Atatürk Anadolu, Kemal Yurtbilir Anadolu, Mustafa Kemal ve Kocatepe Mimar Kemal Liselerinde araştırma yapmama izin veren tüm yöneticilere, ders saatlerini kullanma olanak tanıyan değerli öğretmenlere ve araştırmaya katılan tüm öğrencilere teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanı sıra, yurt dışından dönen gençlerin sorunlarına yakın ilgi göstererek bu çalışmaya maddi destek sağlayan ve basımını gerçekleştiren Türk Eğitim Derneği'ne şükranlarımı sunarım.

Değerli zamanlarını vererek araştırma raporunu okuyup düzeltmeler yapan Prof. Dr. Cahit Kavcar ve Yrd. Doç. Dr. Şevket Özdemir'e teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın başından sonuna kadar her türlü sorun ve üzüntümü sabır ve anlayışla paylaşarak bana güç veren eşim İsmet ile sevgi ve ilgiye en çok gereksinimi olduğu bir dönemde kendisine yeteri derecede ilgi ve sevgi gösteremediğim oğlum Ali Sanver'e gösterdiği sabırdan dolayı teşekkür ederim.

Araştırmanın yazılması ve basılmasında emeği geçen tüm kişilere gösterdikleri ilgi ve titiz çalışmalarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bu araştırmada, önce yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları karşılaştırılmış; daha sonra da, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarına etki eden dış gc sürecine ilişkin bazı değişkenler incelenmiştir.

Araştırmanın rneklemi, 1986-1987 ğretim yılında Ankara il merkezindeki Anadolu Liselerine devam eden 377 yurt dışı yaşantısı geirmış ğrenci ile karşılaştırma grubu olarak seçilen 390 yurt dışı yaşantısı geçirmemiş genel resmi lise ğrencisi olmak üzere toplam 767 ğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada ğrencilerin sorunları "Problem Envanteri" ile; öğrencilerin niteliklerine ilişkin bilgiler ise "Kişisel Bilgi Formu" ile elde edilmiştir.

Araştırmada elde edilen verilerin istatistiksel analizlerinde "Varyans Analizi" tekniği ile "t-testi" kullanılmıştır.

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan, yurt dışı yaşantısı geçiren ğrencilerin Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerini gerektiren çok sayıda sorunlarının olduğu ve bu sorunların öğrencinin cinsiyeti, yurt dışına gidiş yaşı, yurt dışında kalış süresi, yurt dışında okula devam ediş süresi, yurt dışında yaşadığı süre içinde Türkiye'ye geliş sıklığı, yurt dışından Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapıp yapmadığı, Türkçe'yi kullanma becerisi, Türkiye'de yaşamaktan memnun olup olmadığı, yurt dışına yeniden dönmek isteyip istemediği gibi etmenlere sıklı sıklıya bağlı olduğu sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM I

GİRİŞ

Evensel ve çeşitli nedenlere bağlı bir olgu olan göç, bireylerin ve toplumların yaşamını ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik yönden çok yönlü ve karmaşık bir biçimde etkilemektedir.

Yer değiştirme anlamında insanlık tarihi boyunca karşımıza çıkan göç olgusu, bireyin bazı değişikliklerle karşı karşıya gelmesini ve bu değişikliklere uyum sağlamasını gerektirir. Araştırmacılar, terkedilen çevre ile içine girilen çevre arasındaki farklılığa ve benzerliğe bağlı olarak kişilerin uyum sorunları ve uyum sürelerinin artabileceği ya da azalabileceği görüşünde birleşmektedirler (Hisli 1986: 1). Göç süreci, çevre ile tam bütünleşme sağlandığında tamamlanabilmekte bu durum ise ancak üçüncü kuşakta gerçekleşebilmektedir.

1960'lı yılların başından beri ülkemizin gündeminde yer alan en önemli toplumsal olaylardan birisi de kuşkusuz yurt dışına işçi göçüdür. Yurt dışına işçi göçü ise Türk işçilerinin geri dönüşüyle yeni bir boyut kazanmıştır.

Türk işçilerinin kitlesel olarak Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerine çalışmak için gitmelerinin başlangıç tarihi olarak genellikle Federal Almanya Hükümeti ile imzalanan **"31 Ekim 1961 Tarihli Türk-Alman İşçi Mübadele Anlaşması"**nın yürürlük tarihi kabul edilir. F. Almanya ile imzalanan bu ikili anlaşmadan sonra, bir çok ülke ile işçi değişim koşullarını düzenleyen anlaşmalar imzalanmıştır.

Beş yıllık kalkınma plânlarında da görüleceği gibi, Türkiye'nin başlangıçta yurt dışına işçi gönderme eğiliminin temel amacı: nitelsiz işçilerin eğitimini sağlamak, ülke içinde artan işsizliğe geçici bir çözüm bulmak ve bu işçilerin göndereceği dövizlerle Türkiye'nin dış ödemeler dengesine katkıda bulunmalarını gerçekleştirmektir (Yasa 1979: 6; Ege 1982: 51).

Türkiye 1973 yılında başlayan ekonomik bunalıma kadar Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinin işgücü gereksinmesini karşılayan Yugoslavya'dan sonra, ikinci büyük işgücü pazarı olmuştur. 1987 Nisan ayı sonu itibarıyla yurt dışında 1.088.653'ü işçi ve 788.754'ü (0-18 yaş) grubu çocuk olmak üzere toplam 2.329.608 vatandaşımız bulunmaktadır (1986 yılı Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Raporu 1987:263). F. Almanya, en çok Türk işçisi ve vatandaşı bulundurması bakımından birinci sırayı almaktadır. Bu ülkede yaşayan 1.434.300 vatandaşımızdan 498.154'ünü çalışan işçi, 98.938'ini de işsiz işçilerimiz ve 544.100'ünü (0-18 yaş) grubu çocuklar oluşturmaktadır (1986 Yılı Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Raporu 1987: 263).

Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinde, özellikle F. Almanya'da son yıllarda yürürlüğe konan bir dizi yasal düzenleme, Türk işçilerinin büyük gruplar

halinde Türkiye'ye dönüş yapmalarına neden olmuştur. Dönüş yapan işçi sayısındaki artış, doğal olarak, aileleriyle birlikte dönen çocukların ve gençlerin sayısını da artırmıştır.

1973 yılında başlayan geri dönüşler, son yıllarda giderek bir artış göstererek 1983-1984 öğretim yılında doruk noktasına ulaşmış ve pek çok işçi çocuğu Türkiye'ye dönüş yapmıştır. Yurda geri dönüşler 1983-1984 öğretim yılındaki gibi hızlı olmasa da bugün de devam etmektedir. Ne yazık ki, bu güne kadar yurda geri dönen öğrencilerin sayısı hakkında elde kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Yurda dönen çocukların ve gençlerin eğitimi, uyumu ve bütünleşmesine yönelik olarak da Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1984 yılından başlayarak yaz aylarında yurt çapında "Uyum Kursları" adı verilen ve başlangıçta kamuoyunda çok tartışılan uyum sağlamaya yönelik bazı uygulamaları başlatmıştır. Yine aynı yıl yalnızca yurt dışından dönen çocuklar ve gençler için Anadolu Liseleri (Uyum Sağlayıcı Anadolu Liseleri) de açılmaya başlanmıştır.

Sorunları ortak olan yurt dışı yaşantısı geçiren çocukların ve gençlerin biraraya getirilmeleri ile ortak bir eğitim-öğretim olanağı sağlandığı ve daha da önemlisi sayısı beşi bulan Uyum Sağlayıcı Anadolu Liselerinin yurt dışından dönen çocukların ve gençlerin çevrelerine uyum sağlama-ları için bir çeşit ara (tampon) kurum görevi üstlendikleri söylenebilir.

Bu öğrenciler, farklı eğitim sistemleri olan ülke ve okullardan geldikleri için türdeş (homojen) bir grup oluşturamamakta ve bu nedenle düzeyleri de farklılık göstermektedir. Henüz bu çocuklar ve gençler için daha uygun ders programları geliştirilememiştir. Uyum kursu uygulamalarının ise zaman, program içeriği ve biçim yönünden tartışılabilir pek çok yanı vardır.

Son yıllarda giderek artan Türkiye'ye geri dönüşler, çoğu kez ailelerin çocuklarına danışmaksızın, fakat onların yararına olduğuna inandıkları kararların sonucunda gerçekleşmektedir. Ne var ki, ailelerin isteğiyle geri dönüşe zorlanan bu çocuklarda ve gençlerde, alıştıkları çevreden kopmaya karşı bir direnç oluştuğu, bunun sonucunda da aile içi çatışmaların, evden kaçmaların ve hatta intihar olaylarının sıklaştığı ileri sürülmektedir (Yörükoğlu 1985: 110).

Bu çocukların daha önce buldukları ülkelerdeki eğitim ortamları, öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci ilişkileri, disiplin anlayışı ve uygulamaları ülkemizdekinden çok farklıdır. Bu ülkelerde okullar, sınıflar, öğrenciler ve öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci ilişkileri Türkiye'dekine göre daha serbest, öğrenciyi daha çok merkez alan, hoşgörülü yani daha demokratiktir. Daha serbet, özel ilgi ve yetenekler ile bireysel ayrılıklara daha duyarlı bir eğitim ortamından ve bu ortama uygun öğretmenlerin sınıflarından gelen çocukların ve gençlerin, Türk öğretmenlerine alışma-da ve onlarla ilişki kurmada güçlük çekebilmeleri doğaldır.

Bu çocukların ve gençlerin bir bölümü yabancı ülkelerde doğup büyümüş, bir bölümü ise Türkiye'de doğmuş ancak okul çağında ya da buna yakın bir yaşta yabancı ülkelerdeki anne-babalarının yanına gitmişlerdir. Bazıları ise zorunlu okul çağında iken Türkiye'de ilkokula başlamış olarak yabancı ülkedeki ailelerinin yanına gitmişlerdir. Bu grupların her birinin gerek dil öğrenme gerek öğrenim ve gerekse çevreye uyum sağlama bakımlarından durumlarının farklılık göstermesi doğaldır.

Türk çocuklarının önemli bir bölümü ne Türkçe'yi ne de buldukları ülkenin dilini yeterince -eğitimlerini sürdürebilecek derecede- bilmemektedir. Bunlar her iki dil yönünden de eğitimleri sağlanamamış, ortada kalmış, kendilerinden başarının anahtarı -dil- esirgenmiş olan çocuklardır (Zevkililer 1979: 200). Bu çocukların ve gençlerin dönüşte kendilerini sorunlar yumağı içinde bulmaları kaçınılmazdır.

Türkiye'ye dönüş yapan çocukların ve gençlerin Türkçe ile ilgili önemli güçlükleri olduğu gözlenmektedir. Bu çocukların ve gençlerin bazıları hiç Türkçe bilmemekte, az çok bilir görünenlerin çoğu da sınırlı bir sözcük dağarcığı içinde iletişim kurup toplumsal ilişkilerini yürütmeye çalışmaktadır (Arıcı 1987: 81). Bu durum, kuşkusuz birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Bu çocukların ve gençlerin Türkçe'deki yetersizlikleri bazı önemli sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlardan özellikle iki tanesi önemli görülmektedir:

1. İsteğini yeterince anlatamamaktan kaynaklanan önceleri çekingenlik, sonra da yavaş yavaş huzursuzluk; oyunlara, tartışmalara, başkalarıyla yürütülebilecek okul içi ve okul dışı etkinliklere katılmama; kendini yalnız, diğerlerinden farklı, yetersiz ve sık sık yanlışlıklar yapan biri ve aşağı görme duygusuna kapılma.
2. Derslerde ve toplumsal ilişkilerde geri kalma, başarısız olma, buna bağlı olarak da okuldan ve toplumsal ilişkilerden soğuyup uzaklaşma (Arıcı 1987: 81).

Bu çocuklar ve gençler dilimizdeki bazı temel kavramları bilmedikleri için bir yandan söylenenleri ve okuduklarını yeterince anlayamamanın, ayrıntıları ve ilişkileri yeterince kavrayamamanın sıkıntısını ve ezikliğini yaşamaktadırlar. Diğer yandan da isteğini, düşündüğünü ve duyduğunu sözlü ve yazılı olarak anlatamamanın sıkıntısını çekingenliğini, sürtüşmelerini yaşamaktadırlar.

Bu çocukların ve gençlerin, sıkıntıları, bir süre buldukları yabancı ülkenin dilinde de yaşadıkları dikkate alınırsa, ne denli büyük bir açmaz içinde oldukları kolayca kestirilebilir. Bu acı ve sıkıcı yaşantı kısa aralıklarla birkaç kez yaşanmışsa durum daha da zorlaşabilir.

Bilindiği gibi, herhangi bir eğitim programında başarının ve zihinsel gelişimin temel ögesi ve göstergesi dildeki yeterlik ile dil gelişimidir. Geçirdikleri göç yaşantısına bağlı olarak dil gelişimleri yavaşlayan bu ço-

cukların ve gençlerin okul başarılarında düşüklük, zihin gelişimlerinde yavaşlama kaçınılmazdır.

Dönüş yapan çocukların ve gençlerin sorunlarının bir kısmı da Türk kültürüne ait davranış kalıplarındaki eksikliklerden kaynaklanabilir. Çünkü bu çocukların ve gençlerin çoğu kültürümüzün yaşayan temel öğelerini, değer yargılarını, önemli davranış kalıplarını yeterince bilmemektedir. Bunun bir sonucu olarak da bu çocukların ve gençlerin bazan çekingen, tepkide bulunmayan, bazan da sık sık toplum kurallarıyla, çevreleriyle sürtüşen, çelişen ve çatışan kişiler oldukları ileri sürülmektedir (Arıcı, 1987: 83). Bu durum daha ileri boyutlara ulaştınca da bir uçta içine kapanmış, depresyona girmiş kişilerin, öbür uçta da hırçın, saldırgan, suç işleyen, sorunlu ve suçlu kişilerin ortaya çıkabilmesi kaçınılmazdır.

Yurt dışı göç yaşantısı ile yeni bir göç niteliğinde olan geri dönüş yaşantısının olumsuz etkileri birlikte düşünüldüğünde, bu öğrenciler için daha büyük çapta önlemlerin alınması gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu önlemlerin alınması için de öncelikle bu çocukların ve gençlerin sorunlarını ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkaracak bilimsel araştırmalara gereksinim vardır.

Yukarıda açıklanan gerekçelerle yapılan bu araştırmada da, yaşamının en az bir yılını yurt dışında geçirmiş ve Türkiye'ye dönüş yapmış, Uyum Sağlayıcı Anadolu Liseleri, lise kısmına devam eden ve araştırmanın yapıldığı tarihte 15-19 yaşlarında olan gençlerin karşılaştıkları sorunlar, Türkiye'deki yerli yaşlılarının sorunları ile karşılaştırılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bilindiği gibi, 15-19 yaşlar arası, ergenlik dönemine rastgelmektedir. Ergenlik dönemi, kendine özgü özellik ve sonuçlarıyla oldukça güç bir dönem kapsamaktadır. Bu nedenle dış göç yaşantısı geçiren gençlerin yurda döndükten sonra karşılaştıkları sorunları ele alırken bu dönemin özelliklerine de dikkat etmek gerekmektedir.

Çocuklukla erişkinlik arasında, gençlik ya da delikanlılık adı verilen ve on ikinci yaştan yirmi bir yaşına dek uzanan bu çağ, ruhsal alanda önemli değişikliklerin belirdiği hızlı bir büyüme ve olgunlaşma çağıdır (Yörükoğlu 1980: 277).

Ergenlik çağı, gencin bocalamalar, çelişkiler ve bunalımlar içinde olduğu bir çağdır. Gencin içine düştüğü bu ruhsal çalkantının, kuşkusuz, birtakım nedenleri vardır. Hızlı beden gelişmesiyle birlikte gelen cinsel uyanış, genci hazırlıksız yakalamakta ve bunalıtmaktadır. Gencin bedensel büyümesi hızlanırken, ruhsal olgunlaşması geri kalmaktadır. Dengesi bozulan genç, bu yeni duruma alışmaya çabalamaktadır. Tepkilerindeki iniş ve çıkışlar, davranışlarındaki tutarsızlıklar, duygularındaki değişkenlik hep bu uyum çabaları ile açıklanabilir. Genç, bu dönemde içten gelen saldırganlık ve cinsel dürtülerin baskısı altında bunaldığından, kendisi için yeni ve yabancı olan bu duyguları bir düzene sokmaya çalışmaktadır

(Yörükoğlu 1980: 279-280).

Ruh sağlığı konusunda en yoğun ve ciddi sağlık sorunlarının gençlik döneminde ve sürecinde olduğu bir gerçektir. Gençliğin gelişiminde karşılaştığı biyolojik, bedensel, toplumsal ve ruhsal engel ve sorunlar, gelişimin diğer dönemlerine oranla daha yoğun, şiddetli, etkili ve biçimlendiricidir (Özoğlu 1985: 167).

Yurt dışı yaşantısı geçiren çocukların ve gençlerin göç olgusunun yarattığı baskının altında oldukları gözönünde bulundurulursa, ergenlik çağında Türkiye'ye dönüşlerindeki durumlarının daha da güç olması beklenabilir. Çünkü bu çağdaki gençler, içinde buldukları gelişim döneminin kendine özgü güçlükleri ile de karşı karşıya bulunmaktadırlar. Hızla gelişen bedenlerine uyum sağlama, toplumda kabul gören değer ve kuralların neler olduğunu öğrenme, kendi kimliklerini oluşturma, gelecekte ne olcaklarına karar verme çabaları içinde çeşitli içsel çatışma ve sorunlarla baş etmek zorundadırlar. Ergenlik çağı genelde, insan yaşamının ruh sağlığı açısından çekince (risk) taşıyan dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Tufan 1987: 19).

İşte, hangi toplumsal değer ve kuralları benimseyeceklerini bilemeyen, iki ayrı kültür ve eğitim sistemi arasında sıkışıp kalan gençlerin güvensizlik, uyumsuzluk ve kimlik bunalımı içinde olmaları kaçınılmazdır. Bir yandan içinde buldukları ergenlik döneminin sorunları ile karşılaşmaya olan, diğer yandan da Türkiye'ye yeniden uyum sağlama çabası içinde anne-baba, arkadaş ve çevrenin gerekli destek ve anlayışından yoksun olan bu gençlerin yurtda yetişmiş yaşlılarına göre daha çok sorunla karşılaşabilecekleri düşünülmektedir.

Problem

Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilere göre sorunları nelerdir ve bu sorunlar çeşitli değişkenler açısından bir artma ya da azalma göstermekte midir?

Alt Problemler

Araştırmada daha ayrıntılı olarak aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmaktadır. Araştırmanın alt problemleri iki grupta toplanmıştır.

1.0. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının bazı ortak değişkenlere göre karşılaştırılmasına ilişkin alt problemler:

1.1. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerin sorunlarından çok mudur?

1.2. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları üzerinde cinsiyetin bir etkisi var mıdır?

1.3. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları üzerinde yaşı bir etkisi var mıdır?

1.4. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları üzerinde annenin eğitim düzeyinin bir etkisi var mıdır?

1.5. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları üzerinde babanın eğitim düzeyinin bir etkisi var mıdır?

1.6. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları üzerinde ailenin gelir düzeyinin bir etkisi var mıdır?

2.0. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarını etkileyen bazı değişkenlere ilişkin alt problemler:

2.1. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, ailelerinin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yerlerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.2. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışına gidiş yaşlarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.3. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışında kalış sürelerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.4. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışında anaokuluna devam edip etmediklerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.5. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışında okula devam ediş sürelerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.6. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışında Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyup okumadıklarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.7. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurtdışında Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamadıklarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.8. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışında daha çok Türklerle arkadaşlık edip etmediklerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.9. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışında buldukları süre içinde Türkiye'ye geliş sıklıklarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.10. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışından Türkiye'ye kendi istekleriyle dönüş yapıp yapmadıklarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.11. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışından Türkiye'ye dönüş yaptıkları yıla göre bir değişim göstermekte midir?

2.12. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, Türkiye'ye dönüşteki yaşlarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.13. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, ailelerinin yurda kesin dönüş yapıp yapmadıklarına göre bir değişim göstermekte

midir?

2.14. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, Milli Eğitim - Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından açılan uyum kurslarına katılıp katılmadıklarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.15. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, Türkçe'yi kullanma becerilerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.16. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, dönüşten sonra Türkiye'de okula devam ediş sürelerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.17. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerle arkadaşlık edip etmediklerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.18. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, Türkiye'de yaşamaktan memnun olup olmadıklarına göre bir değişim göstermekte midir?

2.19. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, yurt dışına yeniden dönmek isteyip istemediklerine göre bir değişim göstermekte midir?

2.20. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunları, Türkiye'de yabancı dille eğitim yapan liselerin hangisine devam ettiklerine göre bir değişim göstermekte midir?

Sayıtlılar

Bu araştırmada aşağıdaki hususlar temel sayıtlılar olarak kabul edilmiştir.

1. Yurt dışından dönen öğrencilerin Problem Envanterini okuyup anlayacak kadar Türkçe bildikleri kabul edilmiştir.

2. Veri toplama araçları olarak kullanılan Kişisel Bilgi Formu ve Problem Envanterindeki sorulara öğrencilerin içten yanıt verecekleri varsayılmıştır.

Sınırlamalar

Bu araştırmanın sınırlılıkları şunlardır:

1. Sorunlara etki eden değişkenler, sadece Kişisel Bilgi Formu içinde yer alan değişkenlerle sınırlandırılmıştır.

2. Bu araştırmanın bulguları, yurt dışından dönüp de genel resmi, mesleki, teknik, ticaret ve özel liselere devam eden öğrencilere genellebilmesi sınırlıdır.

Bu araştırmada geçen temel kavramlar, aşağıda açıklandığı biçimde anlaşılmaktadır.

Sorun: Bu araştırmada öğrencilerin kendi görüşlerine göre dertleri, üzüntüleri, gereksinimleri, kısaca tüm yakınmaları "sorun" olarak ele alınmıştır. Çünkü, davranışlar üzerinde en çok etki yapan ve böylece sağlıklı gelişimi en çok etkileyecek olan kişinin kendi kendini görüş tarzı ve kendi açısından sorun saydığı durumlardır (Baymur 1959: 3).

Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi: Bir kısım derslerin öğretimini Almanca yapan, merkezi sistemle ve sınavla ğrenci almayan, yalnızca yurt dışından dönen işçi, kamu görevlisi ve iş sahibi vatandaşların çocuklarının devam ettiği, yabancı dil hazırlık sınıfı olmayan, üç yıl ortaokul ve üç yıl lise olmak üzere toplam altı yıllık bir eğitimle gençleri yaşama ve yüksek öğrenime hazırlayan bir orta ğretim kurumudur. Bu araştırmada, Ankara Kemal Yurtbilir Anadolu Lisesi, Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi olarak anılmaktadır.

Yaygın Sorun: Öğrencilerin en az % 51'i tarafından belirtilen sorun.

Araştırmanın nemi

Bu araştırmanın amacı; dış ge katıldıktan sonra yurda dönüş yapan öğrencilerin gereksinim ve sorunlarını Türkiye'deki yaşıtlarının sorunları ile karşılaştırarak ortaya koymak, sorunlarını bazı değişkenlere göre incelemek ve bu gençlerin sorunlarına karşı ilgililerin dikkatini çekerek okullarda başlatılan Psikolojik Danışma ve Rehberlik çalışmalarına yön verebilecek bulguları sunmak ve ğrenci sorunlarının giderilmesinde temel olabilecek önlemleri önermek ve ileride yapılacak bilimsel çalışmalara kaynaklık etmektir.

Dış gle ilgili literatür incelendiğinde, dönüş yapan gençlerin ve öğrencilerin sorunları üzerinde çok az bilimsel çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu bakımdan eldeki araştırmanın konu ile ilgili bilgi boşluğunu doldurmaya katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın evreni ve örneklemini ile araştırmada kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanmasında izlenen yol ve verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntemler açıklanmıştır.

Evren

Bu araştırmanın evreni, iki alt gruptan oluşmaktadır. Bu alt gruplardan birisini yurt dışından döndükten sonra Ankara ilindeki Anadolu Liselerinin lise kısmına devam eden öğrenciler oluştururken, diğerini de yine Ankara il merkezindeki genel resmi liselere devam eden yurt dışı yaşantısı geçirmemiş öğrenciler oluşturmaktadır.

Örneklem

Örneklem, 1986-1987 öğretim yılında, Ankara, Atatürk ve Kemal Yurtbilir Anadolu Liselerinde okuyan yurt dışı yaşantısı geçirmiş öğrencilerin hepsi (377 öğrenci) ile Mustafa Kemal ve Mimar Kemal Liselerinde okuyan 390 yurt dışı yaşantısı geçirmemiş öğrenci olmak üzere toplam 767 lise öğrencisinden oluşturulmuş bir gruptur.

Örneklem de evren gibi yurt dışı yaşantısı geçirmiş ve geçirmemiş iki alt gruptan oluşturulmuştur. Yurt dışı yaşantısı geçirmemiş grup, araştırmada yurt dışı yaşantısı geçirmiş grubun sorunlarının nitelik ve farklarını belirgin olarak görebilmek için bir karşılaştırma grubu olarak alınmıştır.

Yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrenciler, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerle cinsiyet, sınıf ve ailenin gelir düzeyi yönlerinden denk olacak biçimde uzman kanısına göre seçilmiştir.

Araştırmanın örneklemine ilişkin bilgiler Tablo-1, Tablo-2, Tablo-3 ve Tablo-4'te verilmiştir.

TABLO-1

Araştırma Kapsamına Alınan Öğrencilerin
Cinsiyetlerine Göre Sayısal Dağılımı

GRUPLAR CİNSİYET	Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Grup		Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyen Grup		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kız	164	43	180	46	344	45
Erkek	213	57	210	54	423	55
TOPLAM	377	100	390	100	767	100

Tablo-1'de görüldüğü gibi, örnekleme iki grup oluşturmaktadır. Cinsiyete göre, yurt dışı yaşantısı geçirmiş öğrenci grubunu oluşturan 377 öğrencinin 164'ü kız (% 43), 213'ü erkek (% 57); yurt dışı yaşantısı geçirmemiş öğrenci grubunu oluşturan 390 öğrencinin 180'i kız (% 46), 210'u erkek (% 54)'tir.

Örneklemin tümü ise 767 öğrenci olup, bunların 344'ü kız (% 45), 423'ü (% 55) ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. 767 öğrenciden toplanan bilgiler değerlendirilerek bulgulara esas alınmıştır.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin sınıflarına göre sayısal dağılımı ise Tablo-2'de verilmiştir.

TABLO-2

Araştırma Kapsamına Alınan Öğrencilerin Sınıflarına Göre Sayısal Dağılımı

GRUPLAR SINIFLAR	Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Grup		Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyen Grup		TOPLAM	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I	184	49	179	46	363	47
II	160	42	162	42	322	42
III	33	09	49	12	82	11
TOPLAM	377	100	390	100	767	100

Tablo-2'de görüldüğü gibi, yurt dışı yaşantısı geçirmiş grubu oluşturan öğrencilerin 184'ü (% 49) lise I. sınıf, 160'ı (% 42) lise II. sınıf ve 33'ü (% 9) lise III. sınıf öğrencisidir. Yurt dışı yaşantısı geçirmemiş grubu oluşturan öğrencilerin 179'u (% 46) birinci sınıf, 162'si (% 42) ikinci sınıf ve 49'u (% 12) üçüncü sınıf öğrencisidir.

Örneklemin tümü ele alındığında, öğrencilerin 363'ü (% 47) lise I sınıfa, 322'si (% 42) lise II. sınıfa ve 82'si (% 11) ise lise III. sınıfa devam etmekte olan öğrencilerden oluşmakta olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin devam ettikleri okullara göre sayısal dağılımı ise Tablo-3'de verilmiştir.

TABLO-3

**Araştırma Kapsamına Alınan Öğrencilerin
Devam Ettikleri Okullara Göre Sayısal Dağılımı**

GRUPLAR OKULLAR	Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Grup		Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyen Grup	
	Sayı	%	Sayı	%
Kemal Yurtbilir Anadolu Lisesi	178	47	-	-
Ankara Anadolu Lisesi	134	36	-	-
Atatürk Anadolu Lisesi	65	17	-	-
Mustafa Kemal Lisesi	-	-	236	61
Kocatepe Mimar Kemal Lisesi	-	-	154	39
TOPLAM	377	100	390	100

Tablo-3'de görüldüğü gibi, yurt dışı yaşantısı geçiren grubu oluşturan öğrencilerin 178'i (% 47) Kemal Yurtbilir Anadolu Lisesine, 134'ü (% 36) Ankara Anadolu Lisesine ve 65'i (% 17) Atatürk Anadolu Lisesine devam eden öğrencilerdir. Karşılaştırma grubunu oluşturan yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerin 236'sı (% 61) Mustafa Kemal Lisesine ve 154'ü ise (% 39) Kocatepe Mimar Kemal Lisesine devam eden öğrencilerdir.

Araştırma kapsamına alınan yurt dışı yaşantısı geçirmiş öğrencilerin geldikleri yabancı ülkeye göre sayısal dağılımı ise Tablo-4'te verilmiştir.

TABLO-4

**Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Öğrencilerin Geldikleri
Yabancı Ülkeye Göre Sayısal Dağılımı**

ÜLKELER	Sayı	%
F.Almanya	286	77
Belçika	21	6
Amerika	9	2
Avustralya	9	2
Avusturya	9	2
Fransa	8	2
Diğer	35	9
TOPLAM	377	100

Tablo-4'te görüldüğü gibi, yurt dışından dönen öğrencilerin dörtte üçü olan 286 (% 77) öğrenci F. Almanya'dan gelmiştir. Belçika'dan 21 (% 6) öğrenci, Amerika'dan 9 (% 2) öğrenci, Avustralya'dan 9 (% 2) öğrenci, Fransa'dan 8 (% 2) öğrenci ve Austurya'dan 9 (% 2) öğrenci gelmiştir. Danimarka, İngiltere, İtalya, İsveç, İsviçre, Kanada, Bulgaristan, Irak, Suriye, Suudi Arabistan, İspanya, Libya, Cezayir, Pakistan ve Çin'den toplam 35 (% 9) öğrenci gelmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama araçları olarak "Problem Envanteri" ile "Kişisel Bilgi Formu"ndan yararlanılmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni olan öğrenci sorunları için Problem Envanteri, bağımsız değişkenler hakkında bilgi toplamak için de Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Her iki araç hakkında ayrıntılı bilgi aşağıda verilmiştir.

I. Problem Envanteri (PE)

Baymur (1959) tarafından The Mooney Problem Check-List (Mooney ve arkadaşları 1950), S.R.A. Youth Inventory (Remmer ve arkadaşları 1953) ve Junior Inventory (1955) gibi envanterlerde yer alan sorunların Türk toplumuna uyarlanması ve bu topluma özgü bazı sorunların da eklenmesiyle geliştirilen bir envanter, öğrencilerin türlü alanlara ilişkin sorunlarını saptamak amacıyla kullanılmaktadır.

Baymur tarafından geliştirilen bu özgün envanterde, altı alt problem alanıyla ilgili toplam 240 sorun bulunmaktadır. Bu maddelerden her biri bir sorunu belirten birer tümceden oluşmaktadır.

Bu araştırmada kullanılan Problem Envanteri, Baymur tarafından hazırlanmış aynı adı taşıyan envanterden yararlanılarak ön bir çalışmayla bu araştırma için yeniden güncelleştirilmiştir.

Problem Envanterinin Güncelleştirilmesi: Mevcut Problem Envanterinin iki ayrı kültür ve eğitim sistemi arasında kalan yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerin sorunlarını yeteri derecede kapsayamadığı düşünülerek bu araştırmanın amacına uygun bir biçimde güncelleştirilmesine karar verilmiştir. Kaldı ki, hazırlanışı ne kadar yeterli olursa olsun Problem Envanterinin sürekli yenilenmesi gerektiği çoğunlukla paylaşılan bir görüştür (Kepçeoğlu 1985: 143). Çünkü toplumsal, ekonomik, teknolojik ve kültürel değişmelere koşut olarak çocukların ve gençlerin sorunları da değişmektedir.

Problem Envanterinin güncelleştirilmesinde şu aşamalar izlenmiştir:

1. 1985-1986 öğretim yılında yurt dışından dönen gençleri temsilen Kemal Yurtbilir Anadolu Lisesine devam eden lise I. II. ve III. sınıflarda toplam 90 öğrenciye sadece problem alanlarını gösteren açık-uçlu sorulardan oluşan bir anket uygulanmıştır. Bu ankette öğrencilerden sağlık ve beden gelişimi, okul yaşamı, ev ve aile yaşamı, gelecekteki öğrenim ve iş yaşamı, başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı, benlik ve iç yaşam gibi problem alanlarında ne tür sorunlarla karşılaştıklarını özgürce yazmaları istenmiştir. Aynı anket Kocatepe Mimar Kemal, Mustafa Kemal ve Şentepe Liselerine devam eden lise I., II. ve III. sınıflardaki toplam 210 öğrenciye de uygulanmıştır. Böylece, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen toplam 300 öğrenciden çeşitli alanlara ilişkin sorunları hakkında bir ön bilgi toplanmıştır.

2. İkinci aşamada açık-uçlu anket sonuçlarının değerlendirilmesiyle ortaya çıkan ve Baymur'un geliştirdiği Problem Envanterinde olmayan sorunlar listelenerek ifade yönünden düzeltilmesi ve hangi sorun alanına girdiklerinin belirlenmesi amacıyla 35 kişiden oluşan bir uzman grubuna sorulmuştur. Yetkili uzmanların görüşleri alındıktan sonra sorunlar Problem Envanterine eklenmiştir. Ayrıca, Baymur'un Problem Envanterinde olup da uygulanan açık-uçlu anket sonucunda düşük frekansta olan ya da hiç sorun olarak belirtilmeyen sorunlar Baymur'un izni alınarak çıkarılmış ve envanterin dili de yine Baymur'un izniyle sadeleştirilmiştir. Böylece güncelleştirilen Problem Envanteri ön deneme için hazır hale getirilmiştir.

Problem Envanterinin Ön Denemesi: Güncelleştirilen Problem Envanterindeki sorunların açık ve anlaşılır olup olmadığını ve her soruya

verilecek olası yanıtların işlerliğinin yeterli olup olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla envanterin yurt dışı yaşantısı geçiren 20 üniversite ve 40 Anadolu Lisesi öğrencisiyle, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen 80 genel resmi lise öğrencisine uygulanarak bir ön denemesi yapılmıştır.

Ön deneme sonunda, öğrenciler tarafından önemsiz görülen frekansı düşük ve işlemeyen sorunlar çıkarılarak Problem Envanteri araştırma için hazır hale getirilmiştir. Problem Envanterine genel olarak frekansı yüksek sorunlar seçilirken frekansı çok yüksek olmayan ancak bireyin ruh sağlığı yönünden önemli sayılabilecek sorunlar alanda uzman sayılan kimselerin görüşlerinden geçtikten sonra envanter kapsamına alınmıştır.

Bu araştırmada kullanılan Problem Envanterinin tümü 200 sorudan oluşup, sorunların tamamı gene özgün envanterde olduğu gibi altı problem alanında toplanmıştır. Aşağıda Problem Envanterinin kapsadığı problem alanları ve her alanın içerdiği sorun sayısı ile ilgili kısa bir açıklama yapılmıştır.

1. Okul Yaşamına İlişkin Problem Alanı: Dersler ve programlarla ilgili sorunlar, gencin öğretmen ve yöneticilerle olan sorunları, çalışma alışkanlığı, duygusal durumları, okulun olanakları ile ilgili sorunlar ve okulla ilgili diğer sorunlar okul yaşamı problem alanına girmektedir. Envanteri oluşturan 200 sorunun 60'ı bu alt alana aittir.

2. Gelecekteki Öğrenim ve İş Yaşamına İlişkin Problem Alanı: Bu alt alan, gencin geleceğe ilişkin plânlarını, sorun ve kaygılarını içermektedir. Meslek seçimi, iş bulma, yüksek öğrenim görme ve evlenme ile ilgili sorunlar bu alana girmektedir. Bu alt alanın içerdiği sorun sayısı ise 25'dir.

3. Ev ve Aile Yaşamına İlişkin Problem Alanı: Bu alt alan, gencin ailesiyle olan ilişkilerinden ve ev yaşamından kaynaklanan sorunlarını içermektedir. Bunlar; ailenin ilgi, davranış ve anlayışı ile ilgili sorunlar, ev ve ailenin olanakları ile ilgili sorunlar, aile üyeleri ile olan anlaşmazlıklar, duygu ve zevk farkından kaynaklanan sorunlar, kuşak farklılığından kaynaklanan sorunlarla ev ve aileye ait diğer sorunlar biçiminde özetlenebilir. Bu alt alanın içerdiği sorun sayısı ise 30'dur.

4. Başkalarıyla İlişki Kurma ve Arkadaşlık Yaşamı ile İlgili Problem Alanı: Bu alt alan, gencin toplumla, karşı cinsle ve yaşlılarıyla olan ilişkilerinden kaynaklanan sorunlarını içermektedir. Bu alandaki sorunlar; arkadaşlarla geçim, yeni arkadaş edinme, arkadaş topluluğu içindeki durum, karşı cinsle ilişki kuramamak biçiminde özetlenebilir. Bu alt alanın içerdiği sorun sayısı ise 25'dir.

5. Benlik ve İç Yaşamla İlgili Problem Alanı: Bu alan gencin

benliği ve iç yaşamı ile ilgili sorunlarını içerir. Kısaca bireyin kendini ve çevresini algılama biçiminden kaynaklanan sorunları biçiminde özetlenebilir. Örneğin, bireyin kendisinden memnun olup olmadığı, düş kırıklıkları, üzüntüleri, hayalleri, kaygıları, utangaçlığı. Bu alt alanın içerdiği sorun sayısı 40'dır.

6. Sağlık ve Beden Gelişimi ile İlgili Problem Alanı: Bu alt alan, bedensel görünüş, sağlık alışkanlıkları ve genel sağlık durumlarıyla ilgili sorunları kapsamaktadır. Envanterde bu alt alana ilişkin 20 sorun bulunmaktadır.

Problem Envanterinin Geçerlik Çalışması: Baymur (1959) tarafından geliştirilen özgün Problem Envanterinin geçerlik çalışması, kapsam geçerliği (content validity) yöntemi ile yapılmıştır. Araç geliştirilirken S.R.A. Youth Inventory, Junior Inventory, ve The Mooney Problem Check-List'ten alınarak Türkçe'ye çevrilen ifadeler ile bu ifadelere eklenen Türk toplumuna özgü olduğu düşünülen sorunlarla ilgili ifadeler bir uzmanlar kurulu tarafından incelenmiş ve üzerinde görüş birliğine varılan ifadeler envantere alınmıştır.

Bu araştırmada kullanılan Problem Envanterinin geçerlik çalışması da kapsam geçerliği yöntemi ile yapılmıştır. Daha önce de envanterin güncelleştirilmesi kısmında belirtildiği gibi, yurt dışından dönen gençleri temsilen 1985 - 1986 öğretim yılında Kemal Yurtbilir Anadolu Lisesinin lise kısmına devam eden 90 öğrenciyle yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencileri temsilen Mustafa Kemal, Kocatepe Mimar Kemal ve Şentepe Liselerine devam eden toplam 210 kişilik bir grup öğrenciye sadece problem alanlarını gösteren açık-uçlu bir anket uygulanmıştır. Toplam 300 öğrencinin açık-uçlu anket sorularına verdiği yanıtlarda yazdıkları sorunlar içinde en çok tekrarlananların bir listesi yapıldıktan sonra, bu sorunların ifadelerinin açık olup olmadığı ve bunların hangi problem alanlarına girdikleri bir yönerge ile Ankara, Gazi, Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri Eğitim Fakültelerinin Psikolojik Hizmetler Bölüm ve Anabilim Dallarındaki akademik personelinden oluşan toplam 35 kişilik bir uzman grubuna sorulmuştur. Uzman grubundan gelen tepkilere göre bu sorunlar ilgili oldukları problem alanları içindeki sorulara eklenmiştir. Bu yolla güncelleştirilen envanter ön deneme için yurta dışı yaşantısı geçiren 20 üniversite öğrencisi (H.Ü. Almanca Öğretmenliği) ve 40 Anadolu Lisesi öğrencisi ile yurt dışı yaşantısı geçirmeyen 80 genel resmi lise öğrencisi olmak üzere toplam 140 öğrenciye uygulanarak öğrenciler tarafından önemsiz görülen frekansı düşük ve işlemeyen sorunlar çıkarılmış ve Problem Envanterinin mantıklı bir geçerlik kazanması sağlanmıştır. Ayrıca, deneme grubuna uygulanışı sırasında yapılan gözlem ve uygulama bittikten sonra öğrencilerle yapılan görüşme sonuçları bu envanterin

uygulandığı bireylerin sorunlarını ortaya çıkarmada geçerli olduğunu gösterir niteliktedir. Burada sözkonusu olan geçerlik mantığı geçerlidir.

Problem Envanterinin Güvenirlik Çalışması: Baymur tarafından geliştirilen özgün Problem Envanterinin güvenirliliği yine Baymur ve arkadaşları (1978) tarafından üniversite öğrencilerinden oluşan bir örnekleme grubunda test-tekrar test yöntemiyle araştırılmıştır. Envanterin üç hafta arayla yapılan iki ayrı uygulamasından elde edilen güvenirlilik katsayısı .93 olarak bulunmuştur.

Bu araştırma için güncelleştirilen Problem Envanterinin güvenirliliği ise yine test-tekrar test yöntemiyle araştırılmıştır. Envanter yurt dışı yaşantısı geçiren 35 lise öğrencisiyle yurt dışı yaşantısı geçirmeyen 65 lise öğrencisi olmak üzere toplam 100 öğrenciye iki hafta arayla verilerek iki güvenirlilik katsayısı elde edilmiştir. Envanterin dış göç yaşantısı geçiren öğrencilere uygulanması sonucu elde edilen güvenirlilik katsayısı .85, dış göç yaşantısı geçirmeyen öğrencilere uygulanmasından elde edilen güvenirlilik katsayısı ise .89'dur.

Problem Envanterinin Puanlanması: Daha önce de belirtildiği gibi, envanterin her maddesi bir sorunu ifade eden birer tümceden oluşmaktadır. Her sorun ölçtüğü nitelik bakımından bir süreklilik gösterir. Soruna verilen yanıtlar (puanlar) toplanmak suretiyle sürekli bir değişken olan sorun kümesinin büyüklüğünü gösterir. Araştırma kapsamına alınan öğrenciler her sorunun kendileri için ne derece önemli olduğunu ayrı bir yanıt kâğıdına "çok önemli" ve "önemli" biçimde iki seçenekten birisini işaretleyerek belirtirler. Bir maddede ifade edilen sorunun kendilerine hiç uymadığı durumlarda ise yanıt kısmını boş bırakırlar.

Envanter puanlanırken, "çok önemli" seçeneğine 2, "önemli" seçeneğine ise 1 puan verilmektedir. Envanter bu şekilde puanlandıktan sonra her maddeden alınan puanlar toplanarak araştırmaya katılan her kişi için altı problem alanına ilişkin ayrı ayrı birer alt puan elde edilmektedir. Ayrıca altı sorun alanına ilişkin problem puanlarının toplanmasıyla da bir toplam problem puanı elde edilmektedir. Envanterden alınabilecek en düşük puan sıfırdır, en yüksek puan ise 400'dür. Düşük puan sorunların az, yüksek puan ise sorunların çok olduğunu gösterir.

II. Öğrenci Kişisel Bilgi Formu

Öğrenci Kişisel Bilgi Formu, öğrencilerin kişisel nitelikleri hakkında bilgileri toplamak amacıyla bu araştırmada inceleme konusu olan bağımsız değişkenlerle ilgili 25 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular: cinsiyet, yaş, anne ve babanın eğitim düzeyleri, ailenin gelir düzeyi, ailenin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yeri, yurt dışına gidiş yaşı, yurt

dışında kalış süresi, yurt dışında anaokuluna devam edip etmediği, yurt dışında okula devam ediş süresi, yurt dışında Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyup okumadığı, yurt dışında Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamadığı, yurt dışında daha çok Türklerle arkadaşlık edip etmediği, yurt dışında bulunduğu süre içinde Türkiye'ye geliş sıklığı, yurt dışından Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapıp yapmadığı, yurt dışından Türkiye'ye dönüş yılı, yurt dışından Türkiye'ye dönüşteki yaşı, ailenin yurda kesin dönüş yapıp yapmadığı, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından açılan uyum kurslarına katılıp katılmadığı, Türkçe'yi kullanma becerisi, dönüşten sonra Türkiye'de okula devam ediş süresi, Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerle arkadaşlık edip etmediği, Türkiye'de yaşamaktan memnun olup olmadığı, yurt dışına yeniden dönmek isteyip istemediği, Türkiye'de yabancı dille öğretim yapan liselerin hangisine devam ettiği gibi değişkenleri kapsamaktadır.

Kişisel Bilgi Formu, ifade ve doğru yanıt sağlanması bakımından bir deneme formu olarak yurt dışı yaşantısı geçirmiş 43 lise ve 42 üniversite öğrencisi olmak üzere toplam 85 öğrenciye uygulanmış ve bu arada 10 kişilik bir uzman grubunun da Kişisel Bilgi Formunda yer alan soruları yeniden gözden geçirmesi sağlanmıştır.

Uzmanlardan ve öğrencilerden gelen tepkilerin ışığında Kişisel Bilgi Formu tekrar gözden geçirilerek araştırma için hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Veri toplama araçları olan Problem Envanteri ve Kişisel Bilgi Formu, örnekleme oluşturan Anadolu Liseleri ile genel resmi liselerin her sınıfına ayrı ayrı olmak üzere rehberlik saatlerinde her okulda aynı anda araştırmacı ve rehber öğretmenler tarafından uygulanmıştır. Uygulamadan önce, öğrencilerin Problem Envanterini ve Kişisel Bilgi Formunu içten bir şekilde yanıtlamaları için araştırmacının amacı hakkında bilgi verilmiş ve daha sonra Problem Envanteri ve Kişisel Bilgi Formunun ön kısmında yer alan açıklama bölümü, sınıfta uygulayıcılar tarafından sesli bir şekilde okunarak yanıtların yanıt kâğıdına nasıl işaretleneceği yazı tahtasında gösterilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin hiç çekinmeden özgürce yanıtlamalarını sağlamak için de yanıtların gizli tutulacağı araştırmacıdan başka hiç kimseye gösterilmeyeceği konusu kendilerine anlatılmıştır. Dış göç yaşantısı geçiren öğrencilerin Türkçe'lerinin yetersiz olabileceği varsayılarak özellikle Kemal Yurtbilir Anadolu Lisesindeki uygulama iki Almanca öğretmeniyle birlikte yapılmıştır.

Problem Envanteri ile Kişisel Bilgi Formunun uygulanması açıklamalarla birlikte bir ders saati sürmüştür. Veri toplama işlemi 18 Mart 1987'de başlamış ve 27 Mayıs 1987'de bitmiştir.

İstatistiksel Çözümleme

Araştırmada istatistiksel çözümleme aşağıda ifade edildiği biçimde yapılmıştır.

1. Örneklemi oluşturan yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin yanıt kağıtlarına "önemli" ve "çok önemli" biçiminde işaretledikleri sorunların tek tek frekansları alınarak sorunların problem alanlarına göre dağılımları saptanmıştır. Böylece her iki grupta da yaygın olan sorunların neler olduğu ve sorunların sırasıyla daha çok hangi problem alanlarında yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır.

Problem alanlarındaki sorunlar eşit olmadığından belli bir alandaki sorunların yoğunluk değerlerini bulmak için aşağıdaki formül kullanılmıştır:

$$\text{Yoğunluk Değeri} = \frac{\text{Bir Alanda İşaretlenen Sorun Toplamı}}{(\text{0 Alandaki Sorun Sayısı} \times \text{Öğrenci Sayısı})} \times 100$$

2. Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin Problem Envanteri puanlarının cinsiyet, yaş, anne ve babanın eğitim düzeyleri ve ailenin gelir düzeyi gibi bazı ortak değişkenler yönünden karşılaştırılması için Çift-Yönlü Varyans Analizi tekniği kullanılmış; bağımsız değişkenlerin temel etkilerinin ya da ortak etkilerinin anlamlı olduğu durumlarda bu etkinin hangi ortalamalar arasındaki farklardan kaynaklandığını bulmak amacıyla da varyans analizi sonrası yapılan t-testi uygulanmıştır (Kaptan 1982: 280).

3. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin Problem Envanteri puanlarının yurt dışına gidiş yaşı, yurt dışında kalış süresi, yurt dışında anaokuluna devam edip etmediği, yurt dışında okula devam ediş süresi, yurt dışında Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyup okumadığı, yurt dışında Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamadığı, yurt dışında daha çok Türklerle arkadaşlık edip etmediği, yurt dışında Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapıp yapmadığı, yurt dışından Türkiye'ye dönüş yılı, yurt dışından Türkiye'ye dönüşteki yaşı, ailelerin yurda kesin dönüş yapıp yapmadığı, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından açılan uyum kurslarına katılıp katılmadığı, dönüşte Türkiye'de okula devam ediş süresi, Türkiye'de yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerle arkadaşlık edip etmediği, Türkiye'de yaşamaktan memnun olup olmadığı, yurt dışına yeniden dönmek isteyip istemediği, Türkiye'de yabancı dille öğretim yapan liselerin hangisine devam ettiği gibi değişkenlere göre incelenmesinde gruplar karşılaştırılırken ortalamalar arasındaki farkın anlamlı düzeyde olup olmadığını bulmak için bağımsız

gruaplarda uygulanan t-testi yapılmıştır (Kaptan 1982: 280). Aynı öğrencilerin problem envanteri puanlarının ailenin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yeri, yurt dışında bulunduğu süre içinde Türkiye'ye geliş sıklığı ve Türkçe'yi kullanma becerisi gibi değişkenlere göre incelenmesinde ise gruplar ikiden fazla olduğu için Tek-Yönlü Varyans Analizi tekniği kullanılmış ve varyans analizi sonucunda çıkan F değerinin anlamlı olduğu durumlarda hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu saptayabilmek için de gruplar t-testi ile ikişerli olarak karşılaştırılmıştır (Kaptan 1982: 278). Ortalamalar arası farkların önem dereceleri test edilirken tüm çözümlenmelerde birinci tip hata yapma olasılığı $P < .05$ olarak alınmıştır. Ancak .01 düzeyinde anlamlı çıkan değerler tablolarda ayrıca belirtilmiştir.

Araştırma verilerinin çözümlenmesi Hacettepe ve Orta Doğu Teknik Üniversitelerinin Bilgi İşlem Merkezlerinde yapılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR, TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları genel olarak ve problem alanlarına göre ele alındıktan sonra, yaygın olan sorunlara ilişkin bulgular tartışılarak yorumlanmış, daha sonra da yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının cinsiyet, yaş, anne ve babanın eğitim düzeyleri, ailenin gelir düzeyi gibi bazı ortak değişkenlere göre karşılaştırılmaları sonucunda elde edilen bulguların yorum ve tartışması yapılmıştır. En son olarak da, yalnızca yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının bazı değişkenlere göre incelenmesine ilişkin bulgular tartışılarak yorumlanmıştır.

A. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Sorunlarının Genel Olarak ve Problem Alanlarına Göre İncelenmesi

Burada, hem genel olarak hem de problem alanlarına göre, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerden daha çok sorunla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları ve her iki öğrenci grubunun sorunlarının daha çok hangi problem alanında yoğunlaştığı sorunlarına yanıt bulunacaktır.

Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin işaretledikleri toplam sorun sayıları öğrenci başına düşen ortalama sorun sayıları ve yoğunluk değerleri Tablo-5'de verilmiştir.

Tablo-6'da ise yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin altı problem alanına göre işaretledikleri sorun sayıları, öğrenci başına düşen ortalama sorun sayıları ve yoğunluk değerleri verilmiştir.

TABLO-5

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin İşaretledikleri Toplam Sorun Sayıları, Öğrenci Başına Düşen Ortalama Sorun Sayıları ve Yoğunluk Değerleri

GRUPLAR	N	İşaretlenen Toplam Sorun Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Ortalama Sorun Sayısı	Yoğunluk Değeri
Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler	377	30098	80	40
Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler	390	25099	64	32

TABLO-6

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Problem Alanlarına Göre İşaretledikleri Sorun Sayıları, Öğrenci Başına Düşen Ortalama Sorun Sayıları ve Yoğunluk Değerleri

GRUPLAR PROBLEM ALANLARI	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler		
	İşaretlenen Sorun Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Sorun Sayısı	Yoğunluk Değeri	İşaretlenen Sorun Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Sorun Sayısı	Yoğunluk Değeri
Okul Yaşamı	13075	35	61	11962	31	51
Gelecekteki Öğrenim ve İş Yaşamı	4566	12	48	3976	10	41
Benlik ve İç Yaşam	4466	12	30	3407	9	22
Ev ve Aile Yaşamı	3262	9	29	2591	7	22
Başkalarıyla İlişki Kurma ve Arkadaşlık Yaşamı	2377	6	25	2001	5	21
Sağlık ve Beden Gelişimi	1723	5	23	1162	3	15

$N_1 = 377$

$N_2 = 390$

Bulgular, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin, karşılaştırma grubuna göre daha çok sorunu işaretlediklerini göstermektedir (Bkz. Tablo-5). Bu bulgular, dış göçe katılan gençlerin, dış göçe katılmayan gençlere oranla psikolojik bakımdan daha çok çekince (risk) altında oldukları görüşünü kanıtlayan araştırma sonuçlarıyla da bir paralellik göstermektedir (Hisli 1986; Tufan 1987). Bu durum, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin dış göç sürecinde yaşadıkları yıpratıcı yaşantılarına bağlanabilir.

Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının okul yaşamı problem alanında daha çok yoğunlaştığı ve bunu sırası ile gelecekteki öğrenim ve iş yaşamı, benlik ve iç yaşam, ev ve aile yaşamı, başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı ve en son olarak da sağlık ve beden gelişimi problem alanlarındaki sorunların izlediği yine elde edilen bulgular arasındadır (Bkz. Tablo-6).

Bu bulgu, öğrenci sorunları ile ilgili olarak yapılan araştırma bulguları tarafından da desteklenmektedir. (Kepçeoğlu 1969; Eşrefi 1978; Yeşil-yaprak 1982; Özdemir 1985; Kılıç 1987).

Öğrenci sorunlarının okul yaşamı problem alanında yoğunlaşması;

müdür, öğretmen ve okul danışmanlarının çağdaş eğitimin gerektirdiği bir düzeyde yetişmiş olmamalarından kaynaklanabileceği gibi, dersler ve ödevlerin çok yoğun olmasından, okul kurallarının çok sıkı oluşundan ve okuldaki olanak ve koşulların yetersizliğinden de kaynaklanabilir.

Yurt dışı yaşantısı geçiren gençler, Türkiye'deki okul sistemine alışmada önemli güçlüklerle karşılaştıkları ve okullarında öğretmenleri ve arkadaşları tarafından da ayrı tutuldukları için okul yaşamı problem alanındaki sorunları daha çok işaretlemiş olabilirler. Bu durum, okullarda sistemli ve profesyonel Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yurt dışı göç yaşantısı geçirmiş çocuklar için Türk eğitim sistemi bütünü yabancısıdır. Farklı eğitim sistemlerinin, göçmen çocuklarının soyutlanmasına neden olduğu, okul ders programlarının göçmenlere uydurulmadığı ve dolayısıyla farklı eğitim sistemlerinin uyumu zorlaştırdığı literatürde çok sık olarak vurgulanan bir konudur (Akt., Aronowitz 1984; Church 1982). Rutter ve arkadaşları, göçmen çocukların davranış sorunlarını evden çok okulda sergilediklerini ileri sürmektedirler (Akt., Aronowitz 1984).

B. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Yaygın Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin en yaygın olan sorunları saptanacaktır.

Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin en az % 51'i tarafından işaretlenen sorunlar yaygın sorunlar olarak kabul edildiğinde; yurt dışı yaşantısı geçiren grupta 58 sorunun, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta ise 40 sorunun yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Her iki grupta da yaygın sayılan bu sorunlar aşağıda beş kümede ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu yaygın sorun kümeleri şu sırayla ele alınmış bulunmaktadır: (1) yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrenci gruplarının her ikisinde de yaygın olan sorunlar, (2) yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrenci gruplarının her ikisinde de yaygın olmakla beraber yurt dışı yaşantısı geçiren grupta çok daha yüksek oranda yaygın olan sorunlar, (3) yurt dışı yaşantısı geçiren grupta yaygın olup da yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta yaygın olmayan sorunlar, (4) her iki grupta da yaygın olmakla birlikte yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta daha yaygın olan sorunlar, (5) yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta yaygın olup da yurt dışı yaşantısı geçiren grupta yaygın olmayan sorunlar.

"Dersler çok yüklü ve fazla sayıda" diye ifade edilen sorun, her iki öğrenci grubu tarafından da birinci sırada işaretlenen en yaygın sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bundan başka, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçir-

TABLO-6

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Problem Alanlarına Göre İşaretledikleri Sorun Sayıları, Öğrenci Başına Düşen Ortalama Sorun Sayıları ve Yoğunluk Değerleri

GRUPLAR PROBLEM ALANLARI	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler		
	İşaretlenen Sorun Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Sorun Sayısı	Yoğunluk Değeri	İşaretlenen Sorun Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Sorun Sayısı	Yoğunluk Değeri
Okul Yaşamı	13075	35	61	11962	31	51
Gelecekteki Öğrenim ve İş Yaşamı	4566	12	48	3976	10	41
Benlik ve İç Yaşam	4466	12	30	3407	9	22
Ev ve Aile Yaşamı	3262	9	29	2591	7	22
Başkalarıyla İlişki Kurma ve Arkadaşlık Yaşamı	2377	6	25	2001	5	21
Sağlık ve Beden Gelişimi	1723	5	23	1162	3	15

 $N_1 = 377$
 $N_2 = 390$

Bulgular, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin, karşılaştırma grubuna göre daha çok sorunu işaretlediklerini göstermektedir (Bkz. Tablo-5). Bu bulgular, dış göçe katılan gençlerin, dış göçe katılmayan gençlere oranla psikolojik bakımdan daha çok çekince (risk) altında oldukları görüşünü kanıtlayan araştırma sonuçlarıyla da bir paralellik göstermektedir (Hisli 1986; Tufan 1987). Bu durum, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin dış göç sürecinde yaşadıkları yıpratıcı yaşantılarına bağlanabilir.

Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının okul yaşamı problem alanında daha çok yoğunlaştığı ve bunu sırası ile gelecekteki öğrenim ve iş yaşamı, benlik ve iç yaşam, ev ve aile yaşamı, başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı ve en son olarak da sağlık ve beden gelişimi problem alanlarındaki sorunların izlediği yine elde edilen bulgular arasındadır (Bkz. Tablo-6).

Bu bulgu, öğrenci sorunları ile ilgili olarak yapılan araştırma bulguları tarafından da desteklenmektedir. (Kepçeoğlu 1969; Eşrefi 1978; Yeşil-yaprak 1982; Özdemir 1985; Kılıç 1987).

Öğrenci sorunlarının okul yaşamı problem alanında yoğunlaşması;

müdür, öğretmen ve okul danışmanlarının çağdaş eğitimin gerektirdiği bir düzeyde yetişmiş olmamalarından kaynaklanabileceği gibi, dersler ve ödevlerin çok yoğun olmasından, okul kurallarının çok sıkı oluştundan ve okuldaki olanak ve koşulların yetersizliğinden de kaynaklanabilir.

Yurt dışı yaşantısı geçiren gençler, Türkiye'deki okul sistemine alışmada önemli güçlüklerle karşılaştıkları ve okullarında öğretmenleri ve arkadaşları tarafından da ayrı tutuldukları için okul yaşamı problem alanındaki sorunları daha çok işaretlemiş olabilirler. Bu durum, okullarda sistemli ve profesyonel Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yurt dışı göç yaşantısı geçirmiş çocuklar için Türk eğitim sistemi bütünü yabancadır. Farklı eğitim sistemlerinin, göçmen çocuklarının soyutlanmasına neden olduğu, okul ders programlarının göçmenlere uydurulmadığı ve dolayısıyla farklı eğitim sistemlerinin uyumu zorlaştırdığı literatürde çok sık olarak vurgulanan bir konudur (Akt., Aronowitz 1984; Church 1982). Rutter ve arkadaşları, göçmen çocukların davranış sorunlarını evden çok okulda sergilediklerini ileri sürmektedirler (Akt., Aronowitz 1984).

B. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Yaygın Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin en yaygın olan sorunları saptanacaktır.

Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin en az % 51'i tarafından işaretlenen sorunlar yaygın sorunlar olarak kabul edildiğinde; yurt dışı yaşantısı geçiren grupta 58 sorunun, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta ise 40 sorunun yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Her iki grupta da yaygın sayılan bu sorunlar aşağıda beş kümede ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu yaygın sorun kümeleri şu sırayla ele alınmış bulunmaktadır: (1) yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrenci gruplarının her ikisinde de yaygın olan sorunlar, (2) yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrenci gruplarının her ikisinde de yaygın olmakla beraber yurt dışı yaşantısı geçiren grupta çok daha yüksek oranda yaygın olan sorunlar, (3) yurt dışı yaşantısı geçiren grupta yaygın olup da yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta yaygın olmayan sorunlar, (4) her iki grupta da yaygın olmakla birlikte yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta daha yaygın olan sorunlar, (5) yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta yaygın olup da yurt dışı yaşantısı geçiren grupta yaygın olmayan sorunlar.

"Dersler çok yüklü ve fazla sayıda" diye ifade edilen sorun, her iki öğrenci grubu tarafından da birinci sırada işaretlenen en yaygın sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bundan başka, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçir-

meyen öğrenci gruplarında aşağı yukarı aynı oranda yaygın olan sorunlar şöyle sıralanmaktadır :

- "Üniversitede istediğim bölüme giremeyeceğimden korkuyorum."
- "Sınavların üst üste yapılması, beni kaygılandırıyor."
- "Okullarda meslekler tanıtılmıyor."
- "Bazı öğretmenler, daha çok, başarılı ve çalışkan öğrencilerle ilgileniyorlar."
- "Bazı dersleri anlamadan, ezberlemek zorunda kalıyorum."
- "Bazı dersleri yararlı ve gerekli bulmuyorum."
- "Dersler dengeli bir şekilde haftalık ders programına dağıtılmadığından bazı günler çok yorucu oluyor."
- "Ülkemizde meslek seçiminin çoğunlukla şansa bağlı oluşu beni üzüyor."
- "Dersler, deney ve uygulamaya dayalı olarak işlenmiyor."
- "İstek ve ideallerime erişemeyeceğimden korkuyorum."
- "Sevmediğim ve ilgi duymadığım dersleri okuduğuma üzülüyorum."
- "Bazı öğretmenler bize anlayış göstermiyor."
- "Fen derslerinden zorluk çekiyorum."
- "Bazı öğretmenlerin haksızlık etmesi, okuldan soğumama neden oluyor."
- "Kendimi kolay derse veremiyorum."
- "İlgi duyduğum dersleri daha çok okuyamadığıma üzülüyorum."
- "Derse kalktığım zaman çok heyecanlanıyorum."
- "Notlarım çok zayıf olduğu için üzülüyorum."
- "Matematik dersinden zorluk çekiyorum."
- "Küçük hatalara bile ağır cezalar verilmesi canımı sıkıyor."
- "Bazı öğretmenler bizi notla tehdit ediyor."
- "Derslerde tartışmaya pek yer verilmiyor."
- "Yaptığım bazı hataları unutamıyorum."
- "Bazı öğretmenler çok sert davranıyor."
- "Yabancı dil öğretimini yerersiz buluyorum."

Yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen her iki öğrenci grubunda da yaygın olmakla beraber yurt dışı yaşantısı geçiren grupta daha yüksek oranda yaygın olan sorunlar ise şöyle sıralanmaktadır:

- "Vaktimin çoğu okulda ve ders çalışmakla geçiyor."
- "Okul idaresi giyimimize ve davranışımıza çok karışıyor."
- "Okulda ders araç ve gereçleri yeterli değil."
- "Üniversite sınavlarını kazanamayacağımdan korkuyorum."
- "Sınavlarda çok heyecanlanıyorum."
- "Bazı öğretmenlerin notları çok kıt."
- "Ödevler çok fazla yetiştiremiyorum."

"Okulun laboratuvarları yetersiz."

"Çeşitli konular hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyorum."

"Bazı derslerden özel ders almaya ihtiyacım var."

Yurt dışı yaşantısı geçiren grupta yaygın olup da yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta yaygın olmayan sorunlar ise şöyle sıralanmaktadır:

"Okulda spor tesis ve araçları yetersiz."

"Okulumuzun bulunduğu semti beğenmiyorum."

"Spor çalışmalarına yeteri kadar yer verilmiyor."

"Okulun kütüphanesi yetersiz."

"Okulda müzik, resim, folklor ve tiyatro gibi sosyal ve kültürel faaliyetlere pek yer verilmiyor."

"Ülkemizin geleceği beni düşündürüyor."

"Dersler öğrencileri üniversiteye hazırlamada yetersiz kalıyor."

"Ders kitaplarını kolayca anlayamıyorum."

"Okulda kız ve erkek öğrenciler arasındaki arkadaşlığın hoş görülmesine üzülüyorum."

"Öğretmenlerin çok sık değişmesi çalışmalarımızı aksatıyor."

"Sınıfımız çok kalabalık."

"Verimli ders çalışma yollarını bilmiyorum."

"Okulda disiplin çok sıkı."

"Daha önce yaşadığım çevreyi özlüyorum."

"Okulda forma giymenin zorunlu oluşu hoşuma gitmiyor."

"Sınavlardan çok korkuyorum."

"Okul kantini yetersiz."

"Çok çalıştığım halde başarılı olamıyorum."

"Hayatta başarısız kalmaktan korkuyorum."

"Yaptığım bazı hataları unutamıyorum."

"Bazı öğretmenlerin onur kırıcı söz ve davranışları bana çok dokunuyor." şeklinde ifade edilen sorun ise yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen her iki grupta da yaygın olmakla birlikte, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta daha yüksek oranda yaygın olarak görülüyor.

"Sınıfımı geçemeyeceğimden korkuyorum." ve "Büyüklerimin kendi yaşamlarını bizimkilerle karşılaştırmaları beni sıkıyor." biçiminde ifade edilen sorunlar, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen grupta yaygın olduğu halde yurt dışı yaşantısı geçiren grupta yaygın olmayan sorunlardır.

Elde edilen bu bilgiler, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının daha çok okul yaşamıyla ilgili problem alanında toplandığını göstermektedir. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının ise özellikle okul kuralları ve olanakları ile ilgili konularda daha yaygın olduğu görülmektedir.

Türkiye'de yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalarda da bu gençlerin okul sistemi ve kuralları, okulun olanak ve koşulları, dersler ve programlar, öğretmenlerle ilgili sorunlarının daha

yoğun olduğu saptanmıştır (Tufan 1985; Sağlam 1985; şimşek 1986; Gpgpoğlu 1986; Hisli 1986; Tezcan 1987).

Her iki grupta da, en çok işaretlenen sorun, "Dersler çok yüklü ve fazla sayıda" biçiminde ifade edilen sorundur. Bu durum, gerek yurt dışı yaşantısı geçiren, gerekse yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerin derslerin çok fazla ve yüklü oluşundan önemli ölçüde kaygılandıklarını göstermektedir. Her iki grupta da yaygın sorunların okul yaşamı problem alanı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Yurt dışı g yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının okulla ilgili çeşitli sorunlar üzerinde yoğunlaşmasının nedenleri arasında öğrencilerin dil yetersizliği, öğrenme güçlüğü, okuldaki eğitim sisteminin farklılığı ile Goldman ve Taylor'un da belirttiği gibi, öğretmenlerin ve yerli yaşitların bu öğrencilere karşı olan n yargılı tutum ve davranışları ile çocukların yerli gruba göre okulda geçirdikleri ayrımcı yaşantılar olabilir (Akt., Aronowitz 1984).

Avrupa lkelerinde, daha zgr ve demokratik bir eğitim ortamına ve ilişkiler düzenine alışan gençler, Türkiye'deki eğitim ortamını katı, daha çok sistemi ve ğretmeni merkez alan, katı disiplin kuralları olan bir sistem olarak görmektedirler. Daha zgr, özel ilgi ve yetenekler ile bireysel ayrılıklara daha duyarlı bir eğitim ortamından ve bu ortama uygun öğretmenlerin sınıflarından gelen bu gençler, Türk Eğitim Sistemine ve öğretmenlere alışmakta ve onlarla ilişki kurmakta güçlük çekebilmektedirler. Bu durum da, onların okulda daha çok sorunla karşılaşmalarına neden olabilmektedir.

Nedenler ne olursa olsun, yönetici, ğretmen ve okul danışmanları, öğrencilere ne denli yakın olur ve onların sorunlarını iyi bilirlerse onlara o denli yardımcı olabilirler. Bu nedenle okullarda, özellikle yurt dışı g yaşantısı geçiren öğrencilerin devam ettiği okullarda, Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetlerinin yeterli bir düzeyde ve ivedilikle örgütlenmesinin gerekli olduğunu belirtmek yerinde olur.

C. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen ğrencilerin Sorunlarının Genel Olarak ve Problem Alanlarına Göre Karşılaştırılması

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları hem genel olarak hem de problem alanlarına göre karşılaştırılacaktır.

Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin problem envanteri ile problem alanları puanlarının ortalamaları ile yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerin ortalamalarının t-testi ile karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar Tablo-7'de verilmiştir.

TABLO-7

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Problem Envanteri ile Problem Alanları Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değerleri

GRUPLAR PROBLEM ALANLARI	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler		Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler		t	Sonuç
	$\bar{X}$	s	$\bar{X}$	s		
Okul Yaşamı	57.20	22.14	48.10	20.71	5.90	Önemli P < .01
Gelecekteki Öğrenim ve İş Yaşamı	19.09	10.96	16.14	10.41	3.86	Önemli P < .01
Ev ve Aile Yaşamı	13.13	12.60	7.65	7.61	7.40	Önemli P < .01
Başkalarıyla İlişki Kurma ve Arkadaşlık Yaşamı	9.38	8.60	7.65	7.61	2.96	Önemli P < .01
Benlik ve İç Yaşam	19.39	15.19	13.08	12.03	3.31	Önemli P < .01
Sağlık ve Beden Gelişimi	7.02	6.75	4.60	4.50	5.55	Önemli P < .01
TOPLAM	123.24	63.65	99.75	53.40	5.55	Önemli P < .01

Sd: 765; tT: 2.58

N₁ = 377N₂ = 390

Sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren grubun hem genelde hem de problem alanlarına göre yurt dışı yaşantısı geçirmeyen gruba göre sorunlarının daha çok olduğunu ortaya koymaktadır (Bkz. Tablo-7).

Elde edilen bu bulgu da, Türkiye'de yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler üzerinde yapılan bazı araştırma bulguları ile paralellik göstermektedir. Hisli (1986), yurt dışından dönen öğrencilerin kaygı ve depresyon düzeylerini yerli yaşlılarından daha yüksek düzeyde bulurken; Tufan (1987)'da yurt dışından dönen gençlerin yerli akranlarına göre daha çok ruhsal belirti gösterdiklerini gözlemiştir.

Yine, elde ettiğimiz bu bulguyu destekler bir sonuç da Takac tarafından bulunmuştur (Aronowitz 1984 : 241). Takac, göçmen çocukların yerli çocuklara göre daha kaygılı, yılgın, saldırgan ve bağımlı olduklarını; aynı zamanda yaşlılarıyla yeterli ilişkiye girmediklerini ve özsaygı düzeyle-

rinin düşük olduğunu bulmuştur.

Yurt dışı yaşantısı geçiren gençler yurda döndüklerinde, kendilerini, yıllardır içinde yaşadıkları kültürel çevreden çok farklı bir kültürel çevre içinde bulmaktadırlar. Bu durum da, onların dönüşte daha çok sorunla karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Yaşadıkları toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar, gençlerin çelişkiye düşmesine neden olabilmektedir. Eski ve yeni kültürel değer ve kimlik arasında seçim yapma zorunluluğunu hisseden ergenler arasında kimlik bunalımı olabileceği pek çok araştırmacı tarafından da belirtilmiştir (Akt., Aronowitz 1984 : 245).

D. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Sorunlarının Bazı Ortak Değişkenlere Göre Karşılaştırılması

Bu bölümde, her iki öğrenci grubunun da problem envanteri puanları cinsiyet, yaş, annenin ve babanın eğitim düzeyleri, ailenin gelir düzeyine göre çift-yönlü varyans analizi tekniği ile karşılaştırılmıştır.

I. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde cinsiyetin önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-8'de yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen kız ve erkek öğrencilerin sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-9'da ise bu ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığına ilişkin uygulanan çift-yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

TABLO-8

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR CİNSİYET	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler			Toplam		
	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s
Kız	165	129.82	59.98	181	96.65	49.78	346	117.47	57.05
Erkek	212	118.13	66.25	209	102.44	56.34	421	103.44	62.02
TOPLAM	377	123.24	63.35	390	99.75	53.41	767	113.56	59.93

TABLO-9

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen
Kız ve Erkek Öğrencilerin Problem Envanteri
Puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	SONUÇ
A (Cinsiyet)	1442.867	1	1441.867	0.42	P>.05 Önemsiz
B (Yaşantı Türü)	106357.526	1	106357.526	31.19	P<.01 Önemli
AxB (Ortak Etki) (Cinsiyet x Yaşantı T.)	14488.371	1	14488.371	4.25	P<.05 Önemli
Hata	26002782.681	763	3411.249		
TOPLAM	2724489.030	766			

Tablo-9'da izlenebildiği gibi, yapılan varyans analizi sonucu yaşantı türünün cinsiyete bağlı olarak farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır (P < .05). Bunun üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu t-testi ile kontrol edilmiştir.

Cinsiyetlerine göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin problem envanteri puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları Tablo-10'da verilmiştir.

TABLO-10

Cinsiyetlerine Göre Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve
Geçirmeyen Öğrencilerin Problem Envanteri Puanları
Ortalamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin t-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Serbestlik Derecesi	t-Değeri	SONUÇ
Kız-Erkek (Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren)	375	1.99	P <.05 Önemli
Kız - Erkek (Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyen)	388	0.99	P >.05 Önemsiz
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren-Geçirmeyen (Kızlar)	344	5.67	P <.01 Önemli
Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren-Geçirmeyen (Erkekler)	419	2.68	P <.01 Önemli

Tablo-8, Tablo-9 ve Tablo-10'da görüldüğü gibi, yurt dışı yaşantısı geçiren kızların problem envanteri puanlarının ortalaması, aynı yaşantıyı geçiren erkeklerin ortalamasından; yurt dışı yaşantısı geçiren kızların problem envanteri puanlarının ortalaması yurt dışı yaşantısı geçirmeyen kızların ortalamasından; yurt dışı yaşantısı geçiren erkeklerin problem puanları ortalaması yurt dışı yaşantısı geçirmeyen erkeklerin ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Aynı tablodan izlenebildiği gibi, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen kız ve erkek öğrencilerin problem envanteri puanlarını ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilememiştir.

Sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren grubun cinsiyetlerine göre bu yaşantıyı geçirmeyen gruptan ve yurt dışı yaşantısı geçiren kızların aynı yaşantıyı geçiren erkeklerden daha çok sorunlu olduğunu göstermektedir.

Elde edilen bu bulgular; Tomanbay, Hisli ve Tufan'ın çalışmalarından elde edilen bulgular tarafından da desteklenmektedir. Tufan (1985) ve Tomanbay (1985) araştırmalarında, dönüş yapan kızların erkeklerden daha çok sorunla karşılaştıklarını; Hisli (1986), dönüş yapan kızların depresyon ve kaygı düzeylerinin erkeklerinkinden yüksek olduğunu ve gene Tufan (1987), dönüş yapan kızların erkeklerden daha çok ruhsal belirti gösterdiklerini bulmuştur.

Göç sürecine katılmış kız ya da kadınların, erkeklerden daha çok davranış ve uyum bozukluğu gösterdiklerine ilişkin literatürde de çok sayıda araştırma bulgusu vardır. (Nicol 1971: 273-287; Naditch ve Morrissey 1976: 113-118; Church 1982: 547; Aronowitz 1984: 244).

Yurt dışından dönen kızlar yurt dışında daha özgür bir yaşam sürdürürken, Türkiye'ye döndükten sonra, geleneksel kültürün değerlerine bağlı olarak daha çok baskı altına alınmış olabilirler. Kızlar için dış ülkede "normal" olarak değerlendirilenler, Türkiye'de "normaldışı" olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca, edindiğimiz gözlemler de, kız çocuklarının yurda döndükten sonra, aileleri tarafından daha çok denetim altında tutulduklarını gösterir niteliktedir. Aileler, çevreden gelen baskılar nedeniyle bu yola başvurabilmektedirler. Bu durum da, kızların daha çok sorunla karşılaşmalarına neden olabilir. Kaldı ki, toplumsal rollerin kısıtlandığı geleneksel kültürde, kızların özel sorunlarının daha başlangıçta varlığını sürdürebileceği söylenebilir.

Sonuç olarak, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin ister kız ister erkek olsun, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaştıkları söylenebilir.

II. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Yaşlarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yaşın önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-11'de, örnekleme giren yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin yaşlarına göre sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-12'de ise bu ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığına ilişkin uygulanan çift-yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

TABLO-11

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR YAŞ GRUPLARI	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler			TOPLAM		
	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s
15 ve Daha Küçük Yaş	62	106.65	58.30	133	102.69	55.90	195	103.95	56.70
16	128	127.55	66.63	151	97.95	52.46	279	111.53	61.18
17	114	125.47	62.44	84	94.05	51.85	198	112.14	60.21
18	61	132.08	63.73	18	123.39	49.66	79	130.10	60.92
19 ve Daha Büyük Yaş	12	96.91	43.35	2	80.00	14.14	14	94.49	40.92
TOPLAM	377	123.24	63.35	388	99.81	53.45	765	111.3	59.70

TABLO-12

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Yaşlarına Göre Problem Envanteri Puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	SONUÇ
A (Yaş)	23739.639	4	5734.910	1.75	P>.05 Önemsiz
B (Yaşantı Türü)	86113.791	1	86113.791	25.33	P<.01 Önemli
AxB (Ortak Etki) (Yaş x Yaşantı Türü)	24580.154	4	6145.039	1.80	P>.05 Önemsiz
Hata	2566479.763	755	3399.311		
TOPLAM	2719740.701	764			

Tablo-12'de izlendiği gibi, yaşantı türünün problem envanteri puanları üzerindeki etkisinin yaşa bağlı olarak bir farklılık göstermediği ortaya çıkmıştır ($P > .05$). Ancak, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da yurt dışı yaşantısı geçiren 15 ve daha küçük, 16, 17, 18, 19 ve daha büyük yaşlardaki öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları yurt dışı yaşantısı geçirmeyen aynı yaşlardaki öğrencilerin ortalamalarından daha yüksektir.

Sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yaşın pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Araştırmanın başka önemli bir bulgusu da gerek yurt dışındaki eğitimleri sırasındaki yıl kayıpları gerekse dönüşten sonra denklik işleminden kaynaklanan yıl kayıpları nedeniyle yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin karşılaştırma grubuna göre daha ileri yaşlarda olmalarıdır (Bkz. Tablo-11). İki grubun yaşları arasındaki bu farklılığa bir de ayrı bir kültürde yaşamış olmanın neden olduğu farklılık eklenince dönüş yapan öğrencilerle yerli öğrencilerin yaş gruplarına göre sorunlarının birbirine pek benzemeyeceği söylenbilir.

Yaşlarına göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmayışının nedeni araştırma kapsamına giren dış g yaşantısı geçirmiş gençlerin yarıya yakın bir bölümünün (% 47) 14 ve daha küçük yaşlardayken Türkiye'ye dönüş yapmış olmaları olabilir (Bkz. Tablo-33). Çünkü, g edilen yeni çevreye çocukların ergenlere göre daha çabuk ve kolay uyum sağladıkları kabul edilmektedir (Dumon 1979: 62). Dönüş yılının yaşanılan uyum sürecinin uzunluğunu ve kısalığını belirlediği ve dönüşten bir yıl sonra optimum uyum düzeyine (Kağıtbaşı 1975) ulaşıldığı hatırdı tutulduğunda ve araştırma kapsamına giren yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin % 77'sinin 1985 ve daha önceki yıllarda döndükleri dikkate alındığında (Bkz. Tablo-32), yaşlarına göre öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmayışı normal karşılanabilir. Çünkü, 1985 ve daha önceki yıllarda dönen grubun büyük bir olasılıkla daha genç ve dolayısıyla esnek olması ve uzun bir sreden beri Türkiye'de bulunması nedeniyle daha az sorunlu ve biraz daha uyum sağlamış olması beklenebilir. Türkiye'de yapılan bir araştırmada da yaş büyüdükçe eski toplumlarına uymada gençlerin sayısında bir azalma görülmüştür (Tomanbay 1985). Bu bulgu da, dönüş yıllarına ve dönüş yaşına ilişkin olarak yukarıda ne sürülen iddiaları destekler niteliktedir.

III. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geirmeyen öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde annenin eğitim düzeyinin önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-13'de yurt dışı yaşantısı geçiren ve geirmeyen öğrencilerin annenin eğitim düzeyine göre sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-14'te ise bu ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığına ilişkin uygulanan çift-yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

TABLO-13

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Annenin Eğitim Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR ANNENİN EĞİTİM DÜZEYİ	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler			TOPLAM		
	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s
Okuma-Yazma Bilmiyor	24	134.33	65.27	33	123.03	59.2	57	127.7	62.09
Okuma-Yazma Biliyor veya İlkokul Mezunu	161	121.45	52.55	193	98.92	51.82	354	109.17	53.35
Ortaokul Mezunu	71	126.15	66.21	49	102.29	58.00	120	116.41	64.07
Lise Mezunu	78	124.97	73.17	85	94.07	48.09	163	108.86	66.26
Yüksek Okul veya Üniversite Mezunu	34	121.56	81.31	28	93.39	60.93	62	108.84	43.52
Üniversite Üstü Eğitim	8	88.25	50.12	1	40.00	-	9	82.89	49.62
TOPLAM	376	123.20	63.43	389	99.79	53.48	765	111.30	59.74

TABLO-14

**Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin
Annenin Eğitim Düzeyine Göre Problem Envanteri
Puanlarına İlişkin Varyans Analizi**

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	SONUÇ
A (Anne Eğitimi)	34833.463	5	6966.693	2.04	P>.05 Önemsiz
B (Yaşantı Türü)	110831.702	1	110831.702	32.36	P<.01 Önemli
AxB (Ortak Etki) (Anne Eğitim x Yaşantı Türü)	5138.702	5	1027.740	0.30	P>.05 Önemsiz
Hata	2578330.259	753	3424.077		
TOPLAM	2723153.156	764			

Bulgular, yaşantı türünün problem envanteri puanları üzerindeki etkisinin annenin eğitim düzeyine bağlı olarak bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır ($P > .05$). Ancak, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da, anneleri okuma-yazma bilmeyen, okuma-yazma bilen ya da ilkokul mezunu olan, ortaokul, lise, yüksekokul veya üniversite mezunu olan, üniversite üstü eğitim gören yurt dışı yaşantısı geçirmiş öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları annelerinin eğitim düzeyi aynı olan yurt dışı yaşantısı geçirmemiş öğrencilerin ortalamalarından daha yüksektir.

Sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde annenin eğitim düzeyinin pek önemli bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Annenin eğitim düzeyine göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmayışı, yurt dışı ve geri dönüş yaşantılarının annenin eğitim düzeyinden bile pek çok etkilenmeden aslında yıpratıcı ve sorun yaratıcı yaşantılar olduğu ve özellikle de gençleri psikolojik sağlık yönünden olumsuz bir biçimde etkilediği biçiminde yorumlanabilir.

IV. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde babanın eğitim düzeyinin önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-15'de yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin babanın eğitim düzeyine göre sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-16'da ise bu ortalamalar arasında anlamlı düzeyde bir fark olup olmadığına ilişkin uygulanan çift yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

TABLO-15

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Babanın Eğitim Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR BABANIN EĞİTİM DÜZEYİ	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler			TOPLAM		
	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s
Okuma-Yazma Bilmiyor	2	117.50	10.61	2	172.50	81.32	4	145.50	64.18
Okuma-Yazma Biliyor veya İlkokul Mezunu	118	115.58	51.82	121	108.15	55.62	239	111.82	53.90
Ortaokul Mezunu	66	127.18	56.66	44	92.23	51.31	110	114.80	56.65
Lise Mezunu	80	133.91	61.81	103	96.93	54.31	183	113.10	60.55
Yüksek Okul veya Üniversite Mezunu	88	121.86	79.56	107	91.71	49.16	195	105.31	64.31
Üniversite Üstü Eğitim	21	115.95	73.04	9	103.66	49.46	30	112.26	67.08
TOPLAM	375	123.05	63.34	386	99.47	53.54	761	111.09	59.7

TABLO-16

**Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin
Babanın Eğitim Düzeyine Göre Problem Envanteri
Puanlarına İlişkin Varyans Analizi**

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	SONUÇ
A (Baba Eğitimi)	11729.192	5	2345.839	0.68	P>.05 Önemsiz
B (Yaşantı Türü)	103902.653	1	103902.653	30.43	P<.01 Önemli
AxB (Ortak Etki) (Baba Eğitim x Yaşantı Türü)	34179.586	5	6835.917	2.00	P>.05 Önemsiz
Hata	2558446.723	749	3415.817		
TOPLAM	2710036.276	760			

Bulgular, yaşantı türünün öğrenci sorunları üzerindeki etkisinin babanın eğitim düzeyine bağlı olarak bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır ($P > .05$). Ancak, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da, babaları okuma yazma bilmeyen öğrencilerin dışında diğer eğitim düzeylerine göre yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerin ortalamalarından daha yüksektir.

Sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde babanın eğitim düzeyinin pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir (Bkz. Tablo-16).

Babanın eğitim düzeyine göre, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmayışı, dış göç ve geri dönüş yaşantılarının babanın eğitim düzeyinden bile pek çok etkilenmeden özellikle gençleri psikolojik sağlık yönünden olumsuz bir biçimde etkilediği biçiminde yorumlanabilir. Göç yaşantısının ve kültürel değişimin bulunduğu gelişim döneminin bir gereği olarak ergenlerde daha yoğun yaşandığı ve daha önemli boyutlarda olduğu bilinen bir gerçektir.

V. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde ailenin gelir düzeyinin önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-17'de, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin, ailenin gelir düzeyine göre sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-18'de ise bu ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olup olmadığına ilişkin uygulanan çift-yönlü varyans analizi sonuçları verilmiştir.

TABLO-17

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR AİLENİN GELİR DÜZEYİ	Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenler			Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenler			TOPLAM		
	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s	N	$\bar{X}$	s
Yüksek	112	126.08	67.87	108	102.14	52.56	220	114.72	61.93
Orta	257	121.85	60.76	279	98.19	53.95	536	109.53	58.52
Düşük	8	128.38	85.38	3	130.0	13.53	11	128.82	73.15
TOPLAM	377	123.24	63.35	390	99.75	53.41	767	111.30	59.67

TABLO-18

Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Öğrencilerin Ailenin Gelir Düzeyine Göre Problem Envanteri Puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	KT	Sd	KO	F	SONUÇ
A (Ailenin Geliri)	4763.025	2	2381.513	0.69	P>.05 Önemsiz
B (Yaşantı Türü)	102916.156	1	102916.156	29.98	P<.01 Önemli
AxB (Ortak Etki) (Ailenin Geliri x Yaşantı Türü)	1372.445	2	686.222	0.20	P>.05 Önemsiz
Hata	2612578.449	761	3433.09		
TOPLAM	2724489.030	766			

Bulgular, yaşantı türünün öğrenci sorunları üzerindeki etkisinin ailenin gelir düzeyine bağlı olarak bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır ($P > .05$). Ancak, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da, ailelerinin gelir düzeyi düşük olan grubun dışında, orta ve yüksek gelir düzeyine göre yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamalarının, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilerin ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde ailenin gelir düzeyinin pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Ailenin gelir düzeyine göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen grupların sorunları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmayışı, her iki grupta da ailelerinin gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin sayısının çok sınırlı oluşuna, buna karşın orta gelir düzeyi grubundaki öğrencilerin sayılarının çok oluşuna bağlanabilir (Bkz. Tablo-17). Yine bu sonuç da, yurt dışı ve geri dönüş yaşantılarının gelir düzeyine bakmaksızın gençlerde bir takım psikolojik sorunlara neden olduğu biçiminde yorumlanabilir.

E. Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Öğrencilerin Sorunlarını Etkileyen Bazı Değişkenler

Bu kısımda, sadece yurt dışı göçe katılıp yurda dönen öğrencilerin sorunları 20 değişken açısından ele alınıp incelenmiştir. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarını bazı değişkenlere göre incelenen grupların iki olması halinde bağımsız gruplarda uygulanan "t-testi", grupların ikiden çok olması halinde ise "tek-yönlü varyans analizi" yapılmıştır. Varyans analizi sonucunda çıkan F değerinin anlamlı olması durumunda ise grupların ortalamaları ikişerli olarak varyans analizi sonrası uygulanan "t-testi" ile karşılaştırılmıştır.

Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler arasında işgücü çekmeyen ülkelerden gelen ve büyük çoğunluğunu büyük elçi ve ateşe çocuklarının oluşturduğu 35 kişilik bir öğrenci grubu, işgücü çeken ülkelere özellikle F. Almanya'dan dönen ve büyük çoğunluğu işçi çocuğu olan grubun türdeşliğini (homojenliğini) bozabileceği düşüncesiyle bu kısımdaki analizlere tabi tutulmamıştır. Bu nedenle analizler, 324 yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencinin problem envanteri puanları üzerinde yapılmıştır.

I. Ailelerinin Yurt Dışına Çıkmadan Önceki Yerleşim Yerlerine Göre Öğrencilerin Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde ailelerinin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yerlerinin önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-19'da ailelerinin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yerlerine

göre öğrencilerin sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-20'de ise bu ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan tek-yönlü varyans analizi sonucu verilmiştir.

TABLO-19

Ailelerinin Yurt Dışına Çıkmadan Önceki Yerleşim Yerlerine Göre Öğrencilerin Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s
Köy	38	130.29	64.94
Kasaba	25	114.24	58.27
Küçük Kent	41	116.32	50.50
Büyük Kent	215	122.23	64.28

TABLO-20

Ailelerinin Yurt Dışına Çıkmadan Önceki Yerleşim Yerlerine Göre Öğrencilerin Problem Envanteri Puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Sd	KT	KO	F	SONUÇ
Gruplararası	3	5439.4716	1813.1572	0.47	P > .05 Önemsiz
Gruplarıçi	315	1223931.0864	3885.4955		
TOPLAM	318	1229370.5580			

Köy kökenli grubun problem envanteri puanlarının ortalaması yüksek görünse de, uygulanan varyans analizi sonucu, ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olmadığını göstermektedir (P > .05).

Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması veya azalması üzerinde ailelerinin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yerlerinin önemli bir etkisi görülmemiştir.

Ailelerinin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yerlerine göre öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmayışı, ailelerin dörtte üçten çoğunun yurt dışına çıkmadan önce küçük ya da büyük kentlerde yaşamış olmalarına bağlanabilir (Bkz. Tablo-19). Kaldı ki, elde

edilen bu bulgu, Parker ve arkadaşlarının benzer bulgusu ile de paralellik göstermektedir (Parker ve arkadaşları 1969: 6). Parker ve arkadaşları Philadelphia'ya kentsel ve kırsal kesimden gelen göçmenler arasında özsaygı düzeyleri bakımından bir fark elde edememişlerdir.

Elde ettiğimiz bu bulgu; "Bireyler gerek kır gerekse kent kökenli olsunlar göç sürecine katıldıkları için yeni bir kültürle karşılaşmaktan kaynaklanan baskının ağır yükü altındadırlar ve dolayısıyla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar" biçiminde yorumlanabilir.

II. Öğrencilerin Yurt Dışına Gidiş Yaşlarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı giren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde öğrencilerin yurt dışına gidiş yaşlarının önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-21'de öğrencilerin yurt dışına gidiş yaşlarına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-21

Öğrencilerin Yurt Dışına Gidiş Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yurt Dışına 0-7 Yaş Arası Gidenler	211	127.34	66.54	2.69	Önemli P < .01
Yurt Dışına 8 ve Daha Yukarısı Yaştayken Gidenler	99	107.77	57.19		

Sd: 318, tT: 2.58

Tablo-21'de görüldüğü gibi, yurt dışına gidiş yaşlarına göre öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilmiştir (P < .01).

Elde edilen bu sonuç, yurt dışında doğmuş ya da okul öncesi yaşlardayken yurt dışına çıkmış öğrencilerin daha büyük yaşlardayken yurt dışına çıkmış öğrencilere göre yurda dönüşlerinde daha çok sorunla karşılaştıklarını göstermektedir.

Çocuğun dış göçe katılışındaki yaşı ne denli ileri ise, kabul eden ülkenin kültürünün kendisini toplumsallaşma süreci sırasında o derece az etkilediği dış göçe katılışındaki yaşı ne denli küçük ise kabul eden ülkenin kültürünün davranışları üzerinde o derece belirleyici olduğu ve yaş ilerledikçe gidilen ülkenin dilinin güç öğrenildiği literatürde çok sık vurgulanan görüşlerdir (Akt., Eppink 1979: 88; Akt., Magnusson 1981: 61). Fransa'da yapılan bir araştırmada da, Fransa'da doğan ya da küçük yaşlardayken (0-6 yaşlar arası) Fransa'ya gelen çocukların yedi ve daha büyük yaşlardayken gelen çocuklara göre daha az dil sorunları ile karşılaştıkları bulunmuştur (Akt., Eppink 1979: 88-89).

"Duisburg Grubu" diye adlandırılan Schrader, Nickle ve Griese'ye göre, önemli olan noktanın, çocuğun göçe katılırken ait olduğu kültürel rol ve kimliği kazanıp kazanmadığıdır. Yani birincil toplumsallaşma sürecini tamamlayıp tamamlamadığıdır. Birincil toplumsallaşma sürecini tamamladıktan sonra yurt dışına çıkan çocukların (6-14 yaş grubu) yurt dışında kolay kolay benzeşmedikleri (asimile olmadıkları) ve yurda geri dönmek istedikleri; birincil toplumsallaşma sürecinin tam ortasında yurt dışına çıkan çocukların (1-5 yaş grubu) iki kültür arasında kalan sorunlu çocuklar oldukları ve hiç bir kültürde kendilerini güvenlik içinde hissetmedikleri; yurt dışında doğmuş çocukların ise birincil toplumsallaşma sürecini yurt dışında tamamladıkları için ana dillerini geliştiremedikleri ve yurda dönmek istemedikleri görüşü, yine aynı kişiler tarafından ileri sürülmektedir (Akt., Magnusson 1981: 61).

Bu araştırmada elde edilen bulgu da, yukarıdaki görüşleri destekler niteliktedir. 0-7 yaş grubu, birincil toplumsallaşma sürecini ya yurt dışında tamamlamış ya da birincil toplumsallaşma sürecinin tam ortasında yurt dışına giden gruptur. Birincil toplumsallaşma sürecini yurt dışında tamamlayan grup, bulunduğu yurt dışı ülkenin kültürel kimliğini kazandığı için; birincil toplumsallaşma sürecinin tam ortasında yurt dışına çıkan grup ise zaten iki kültür arasında kaldığından uygun kültürel rolleri geliştiremediği için yurda dönüşlerinde birincil toplumsallaşma sürecini tamamladıktan sonra yurt dışına çıkan gruptan daha çok sorunla karşılaşmaları ve uyumsuzluk çekmeleri olasıdır. Elde edilen bu bulgu, Tufan (1985)'in aynı yöndeki bulgusuyla da paralellik göstermektedir. Tufan, yurda dönen öğrencilerin karşılaştıkları güçlüklerin yurt dışına gidiş yaşı ve doğum yeri gibi değişkenler tarafından da etkilendiğini ortaya koymuştur.

Elde edilen bu bulgu, Tufan (1987)'in bulgusu ile de bir benzerlik göstermektedir. Tufan, ilkokulu F. Almanya'da okuyan öğrencilerin Türkiye'de okuyan öğrencilere göre yurda dönüşlerinde daha çok ruhsal belirti gösterdiklerini bulmuştur.

Öğrencilerin yurt dışına çıkmadan önce Türkiye'de okula devam

etmiş olmaları yurda geri dönüşlerinde yabancı olmadıkları bir eğitim sistemine ve çevreye daha çabuk ve kolay uyum sağlamalarına yol açabilir. Bu durum, yurt dışına çıkmadan önce Türkiye'de okula başlamayan öğrenciler için bir dezavantaj olabilir.

III. Öğrencilerin Yurt Dışında Kalış Sürelerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışında kalış sürelerinin önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-22'de öğrencilerin yurt dışında kalış sürelerine göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-22

Öğrencilerin Yurt Dışında Kalış Sürelerine Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yurt Dışında 1-6 Yıl Arası Kalanlar	84	105.50	59.88	2.86	Önemli P < .01
Yurt Dışına 7 ve Daha Çok Yıl Kalanlar	239	127.45	62.06		

Sd: 321; tT: 2.58

Tablo-22'de izlenebildiği gibi, yurt dışında kalış sürelerine göre öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilmiştir (P < .01).

Bu durum, yurt dışında kalış süresi arttıkça dönüşte karşılaşılan sorunların arttığını göstermektedir.

Elde edilen bu bulgu, yurt dışında kalış süresi ile dönüşteki uyum arasında ters bir orantı olduğuna ilişkin var olan görüşü destekler niteliktedir. Yani, yurt dışında kalış süresi arttıkça, uyum zorlaşmaktadır. Yurt dışında geçirilen sürenin dönüşteki uyumu etkileyen en önemli bir değişken olduğu literatürde de çok sık vurgulanan bir görüştür (Hisli 1986: 34). Bireylerin yurt dışında geçirdikleri süre içinde edindikleri alışkanlıklar ve oluşturdukları bağılıklar arttıkça dönüşte de algıladıkları kayıplar o derece artabilecektir. Bu nedenle dönüşte daha çok sorunla karşılaşabilirler.

Araştırma kapsamına giren yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin yaklaşık dörtte üçünün yurt dışında yedi ve daha çok yıl kaldığı gözönüne alındığında, bu öğrencilerin pek çoğunun yurt dışında doğmuş olduğu ya da erken yaşlarda yurt dışına gittikleri düşünülebilir. Dolayısıyla bu öğrencilerin dış ülke kültüründen daha çok etkilenmiş olabilecekleri ve dönüşte de sorunların çoğunun Türkçe'deki yetersizlikten ve iki kültür arasındaki değer ve kurallardaki farklılıklardan kaynaklanabileceği söylenebilir.

Elde edilen bu bulgu, aynı zamanda Türkiye'de yapılan araştırmaların çoğunda ortaya çıkan aynı yöndeki bulgularla da bir paralellik göstermektedir. Karahan (1984), kültürel benliğin en iyi belirleyicisinin dış ülkede geçen zaman olduğunu; Tufan (1985), yurt dışında kalış süresinin öğrencilerin dönüşteki güçlüklerini etkilediğini; Tomanbay (1985), yurt dışında uzun bir süre kalanların daha az süre kalanlardan Türkiye'de daha çok uyumsuzluk çektiklerini; Şimşek (1986), beş yıldan daha çok bir süre yurt dışında kalanların dönüşte daha çok uyum sorunlarıyla karşılaştıklarını; Hisli (1986), yurt dışında kalış süresi uzadıkça öğrencilerin depresyon puanlarında bir artış olduğunu bulmuştur.

IV. Öğrencilerin Yurt Dışındayken Anaokuluna Devam Edip Etmediklerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışında ana okuluna devam edip etmemenin önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-23'de öğrencilerin yurt dışındayken anaokuluna devam edip etmediklerine göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-23

Öğrencilerin Yurt Dışındayken Anaokuluna Devam Edip Etmediklerine Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yurt Dışında Ana Okuluna Devam Edenler	137	127.24	61.24	1.65	Önemsiz P > .05
Yurt Dışında Ana Okuluna Devam Etmeyenler	180	115.90	59.85		

Sd: 315; tT: 1.96

Tablo-23'de görüldüğü gibi, yurt dışındayken anaokuluna devam eden öğrenci grubunun problem envanteri puanlarının ortalaması yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen bu sonuç, yurt dışındayken anaokuluna devam edip etmemenin, yurda dönüşte karşılaşılan sorunların artması veya azalması üzerinde pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Türk işçi ailelerinin yurt dışında kendi içlerine kapandıkları, yerli halkla bütünleşemedikleri, etnik bir grup oluşturdukları ve buna ek olarak da kültürel yönden halk tarafından dışlandıkları, ayırıcı davranış ve tutumlarla karşılaştıkları bilinen bir gerçektir. Bu ayırıcı davranış ve tutumlara okullarda da çok sık rastlanmaktadır. Ayırıcı tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalan ve horlanan bu çocukların, içinde yaşadıkları topluma karşı olumsuz bir tutum geliştirebilmeleri ve sonuçta o kültüre açılmayı reddetme olasılıkları oldukça güçlüdür.

Bilindiği gibi, çocuğun kültürel kimliğinin gelişmesi, yaşamının ilk yıllarında ailedeki bireylerle özellikle anne ile olan ilişkileri sonucu gerçekleşebilir. Daha sonraki yaşam süreci içinde bireyin geliştirdiği kültürel rol ve kimliği, bulunduğu topluma uyum sağlamasında önemli ölçüde etkilidir.

Çocuk, anaokuluna gittiği halde aile bireyleri ve özellikle annesiyle ilişkileri sonucu geliştirdiği kültürel rollerini, okulda geçirdiği ayırıcı ve horlayıcı yaşantıların etkisi ve ailede benimsenen içe kapanma (getto) biçimindeki yaşamın da bir sonucu olarak sürdürebilir ve dış ülke kültürüne pek açılmayabilir.

V. Öğrencilerin Yurt Dışında Okula Devam Ediş Sürelerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışında okula devam ediş sürelerinin önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-24'te öğrencilerin yurt dışında okula devam ediş sürelerine göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-24

Öğrencilerin Yurt Dışında Okula Devam Ediş Sürelerine Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yurt Dışında 1-6 Yıl Okula Devam Edenler	144	111.30	59.83	2.65	Önemli P < .01
Yurt Dışında 7 ve Daha Fazla Yıl Okula Devam Edenler	178	129.64	62.64		

Sd: 321; tT: 2.58

Tablo-24'de izlenebildiği gibi, öğrencilerin yurt dışında okula devam ediş sürelerine göre problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilmiştir (P < .01).

Elde edilen bu sonuç, yurt dışında uzun süre okula devam eden öğrencilerin dönüştürme daha çok sorunla karşılaştıklarını göstermektedir.

Bilindiği gibi, ikinci kuşağı oluşturan çocuklar ve gençler, çoğunlukla, buldukları dış ülkenin çocuklarıyla birlikte aynı okullara devam etmektedirler. Büyük bir olasılıkla bu çocukların büyük bir kısmı, ikincil toplumsallaşma süreçlerini bu okullarda tamamlamaktadırlar. Çocuklar, okulla birlikte yaşadıkları ülkenin kültürüne, geleneklerine ve olanaklarına açılmakta; olabildiğince yerli yaşlılarının yararlandıkları haklardan yararlanmakta ve sonuç olarak da o ülkedeki yaşamdan daha çok doyum sağlayabilmektedirler. Bu eğitim ne denli küçük yaşlarda başlar ve uzun sü-

rerse, öğrencinin o kültürden öğrendikleri ve benimsedikleri o denli çok olabilir. Çocuğun toplumsallaşmasında ailenin bıraktığı boşluğu, okul ve arkadaş çevresi dolduracağından, çocuk, kolaylıkla o kültürü benimseyebilir ve benzeşebilir (asimile olabilir) (Hisli 1986). Genç göçmenlerin ve üniversite öğrencilerinin buldukları ülkenin yurttaşlarıyla daha çok toplumsal ilişki içinde oldukları bir çok araştırmacı tarafından da ortaya konmuştur (Akt., Church 1982: 547).

Hisli (1986)'nin de belirttiği gibi, dış ülke yaşamını benimsemiş, batı toplumunun sunduğu geniş olanaklardan az çok yararlanmış ve bu yolla belli bir doyum düzeyine ulaşmış bu gençler, yurda döndüklerinde alışmış oldukları çevre ve kültürden farklı bir yerde kendilerini yabancılaşmış, tedirgin, pişman ve kayıplar içinde değerlendirebilirler ve bu nedenle de daha çok sorunla karşılaşabilirler.

VI. Öğrencilerin Yurt Dışındayken Türklerin Daha Yoğun Olduğu Sınıflarda Okuyup Okumadıklarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyup okumamalarının önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-25'de öğrencilerin yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyup okumadıklarına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-25

Öğrencilerin Yurt Dışındayken Türklerin Daha Yoğun Olduğu Sınıflarda Okuyup Okumadıklarına Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Türklerin Daha Yoğun Olduğu Sınıflarda Okuyanlar	154	119.82	67.81	0.51	Önemsiz P > .05
Türklerin Yoğun Olmadığı Sınıflarda Okuyanlar	167	123.31	65.05		

Sd: 319; tT: 1.96

Tablo-25'de görüldüğü gibi, yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyan ve okumayan öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilememiştir ($P > .05$).

Elde edilen bu sonuç, yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyup okumamanın, öğrencilerin yurda dönüşlerindeki sorunlarının azalması ya da artması üzerinde pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Göçmen çocuklar, ister Türklerin yoğun olduğu ister dış ülke çocuklarının yoğun olduğu sınıflara devam etsinler buldukları ülkede aynı eğitim ve okul sisteminden geçmektedirler. Bu okullarda genellikle göçmen çocuklara özgü geliştirilmiş eğitim programları olmadığı için, bu çocuklar, gittikleri toplumda ta başından beri soyutlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Literatürde de belirtildiği gibi, eğitim sistemlerinin çoğu, alt toplumsal-ekonomik sınıf ve göçmenlere uydurulmuş değildir. İletişim güçlükleri nedeniyle, bu çocuklar, yaşlıları ile normal ilişkiler kuramamakta, ayrıca, devam ettikleri okullarda öğretilen konular, onların kendi kökenleri hakkında olumlu bir tablo çizmemektedir. Bu durum, kendileri ile anne ve babaları arasında bir uçurum yaratabilir ve bu da olumsuz bir benlik algısı ve güvensizliğin gelişmesine neden olabilir (Eppink 1979: 114). Kaldı ki, bu çocuklar, okullarda gerek dış ülkedeki yaşlılarının, gerekse öğretmenlerinin neden olduğu olumsuz ve ayırıcı yaşantılar da geçirdikleri için dış göçten en çok etkilenen gruptur. Bu nedenle, elde edilen bu bulgu, öğrencilerin dönüşte çok sorunla karşılaşmalarında, yurt dışında devam ettikleri sınıflardaki Türk yatışlarının çok ya da az olmalarından çok dış göç yaşantısının ve farklı bir eğitim sisteminden geçmiş olmanın ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin rol oynayabileceği biçiminde yorumlanabilir.

Yurt dışından dönen öğrenciler ister yurt dışında Türklerin yoğun olduğu sınıflarda okumuş olsunlar, isterse yabancı ülke çocuklarının yoğun olduğu sınıflarda okumuş olsunlar, farklı bir kültür ve eğitim sisteminden geçtikleri için farklı alışkanlıklar ve bağlılıklar oluşturabilirler ve bu nedenle de kendilerini sorunlar yumağı içinde bulabilirler.

VII. Öğrencilerin Yurt Dışındayken Türklerin Daha Yoğun Olduğu Bir Çevrede Yaşayıp Yaşamadıklarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamamalarının önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-26'da öğrencilerin yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamadıklarına göre sayısal dağılımı ile prob-

lem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-26

Öğrencilerin Yurt Dışındayken Türklerin Daha Yoğun Olduğu Bir Çevrede Yaşayıp Yaşamadıklarına Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Türklerin Yoğun Olduğu Bir Çevrede Yaşayanlar	98	128.52	65.47	2.65	Önemsiz P > .05
Türklerin Yoğun Olmadığı bir Çevrede Yaşayanlar	225	118.80	60.56		

Sd: 321; tT: 1.96

Tablo-26'da görüldüğü gibi, Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayan grubun problem envanteri puanlarının ortalaması daha yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında ortalamalar arasındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen bu sonuç, yurt dışında Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamamanın, öğrencilerin yurda dönüşlerindeki sorunlarının azalması ya da artması üzerinde pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Öğrencilerin yurt dışındayken Türklerin yoğun olduğu bir çevrede yaşayıp yaşamadıklarına göre sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmayışının nedenlerinden birisi, Türklerin yoğun olduğu bir çevrede yaşayan öğrencilerin çok sınırlı sayıda oluşu olabilir (Bkz. Tablo-26). Başka bir neden de, yabancı bir ülkede yabancı bir çevrede ve yabancı bir iklimde bulunmanın, göçe katılan tüm bireylerin yaşamı üzerinde bıraktığı olumsuz etki olabilir. Çünkü, literatürde de belirtildiği gibi, genelde dış göç yaşantısı geçiren grup, dış göç yaşantısı geçirmeyen gruba oranla ruh sağlığı açısından daha çok çekince (risk) altındadır.

Elde edilen bu bulgu, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin dönüşte daha az ya da daha çok sorunla karşılaşmalarında, yurt dışındayken Türklerin daha az ya da daha çok olduğu bir bölgede yaşamış olmalarından çok, dış göç sürecinde yer alan yaşam değişmelerinin, edinilen alışkanlıkların ve sağlanan doyumların dönüşte birer kayıp olarak algılanmasının etkili olabileceği biçiminde de yorumlanabilir.

VIII. Öğrencilerin Yurt Dışındayken Daha Çok Türklerle Arkadaşlık Edip Etmediklerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunların artması ya da azalması üzerinde yurt dışındayken daha çok Türklerle arkadaşlık edip etmemelerinin önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-27'de öğrencilerin yurt dışındayken daha çok Türklerle arkadaşlık edip etmediklerine göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-27

Öğrencilerin Yurt Dışındayken Daha Çok Türklerle Arkadaşlık Edip Etmediklerine Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yurt Dışındayken Daha Çok Türklerle Arkadaşlık Edenler	207	119.55	61.41	0.79	Önemsiz P > .05
Yurt Dışındayken Daha Çok Buldukları Dış Ülkenin Çocuklarıyla Arkadaşlık Edenler	115	125.31	63.71		

Sd: 320; tT: 1.96

Tablo-27'de görüldüğü gibi, yurt dışındayken daha çok Türklerle arkadaşlık eden ve etmeyen öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilememiştir (P>.05).

Elde edilen bu sonuç, yurt dışındayken daha çok Türklerle arkadaşlık edip etmemenin öğrencilerin dönüşteki sorunlarının artması ya da azalması üzerinde pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Yurt dışında bulunulan süre içinde Türklerle ya da dış ülke vatandaşları ile az ya da çok ilişkide bulunmanın dönüşte öğrencilerin sorunları üzerinde pek etkili olmadığı biçiminde bir yorum yapılabilir.

Grupların sorunları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmayışının bir nedeni de araştırma kapsamına giren öğrencilerden yalnızca üçte birinin dış ülke çocuklarıyla daha çok arkadaşlık ettiğini belirtmiş olması olabilir. Öğrencilerin çoğu Türklerle arkadaşlık etmiş olduklarını belirtmişlerdir.

IX. Öğrencilerin Yurt Dışında Buldukları Süre İçinde Türkiye'ye Geliş Sıklıklarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışında buldukları süre içinde Türkiye'ye geliş sıklıklarının önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-28'de öğrencilerin yurt dışında buldukları süre içinde Türkiye'ye geliş sıklıklarına göre sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo-29'da ise bu puanların karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan tek-yönlü varyans analizi sonucu verilmiştir.

TABLO-28

Öğrencilerin Yurt Dışında Buldukları Süre İçinde Türkiye'ye Geliş Sıklıklarına Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s
Yılda Bir Kez Gelenler	178	121.94	57.23
Yılda Birkaç Kez Gelenler	7	186.00	92.40
Birkaç Yılda Bir Gelenler	103	119.70	64.58
Hiç Gelmeyenler	29	111.24	70.78

TABLO-29

Öğrencilerin Yurt Dışında Buldukları Süre İçinde Türkiye'ye Geliş Sıklıklarına Göre Problem Envanteri Puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Sd	KT	KO	F	SONUÇ
Gruplarası	3	32535.1286	10845.0429	2.84	P < .05 Önemli
Gruplarıç	313	1196615.3005	3823.0521		
TOPLAM	316	1229150.4291			

Tablo-29'da izlenebildiği gibi , uygulanan varyans analizi sonucu, ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu ortaya koymaktadır ($P<.05$). Bunun üzerine hangi grupların ortalamaları arasında anlamlı düzeyde fark olduğu ayrıca t-testi ile ayrı ayrı kontrol edilmiştir.

Öğrencilerin yurt dışında buldukları süre içinde Türkiye'ye geliş sıklıklarına göre problem envanteri puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları Tablo-30'da verilmiştir.

TABLO-30

Öğrencilerin Yurt Dışında Buldukları Süre İçinde Türkiye'ye Geliş Sıklıklarına Göre Problem Envanteri Puanları Ortalamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin t-testi Sonuçları

GRUPLAR	Serbestlik Derecesi	t Değeri	SONUÇ
Yılda Bir Kez Gelenler- - Yılda Birkaç Kez Gel.	183	2.76	$P<.01$ Önemli
Yılda Bir Kez Gelenler- Birkaç Yılda Bir Gelenler	279	0.30	$P>.05$ Önemsiz
Yılda Bir Kez Gelenler- Hiç Gelmeyenler	215	1.00	$P>.05$ Önemsiz
Yılda Birkaç Kez Gelenler- Birkaç Yılda Bir Gelenler	108	2.77	$P<.01$ Önemli
Yılda Birkaç Kez Gelenler- Hiç Gelmeyenler	34	2.85	$P<.01$ Önemli
Birkaç Yılda Bir Gelenler- Hiç Gelmeyenler	130	0.68	$P>.05$ Önemsiz

Tablo-29 ve Tablo-30'da görüldüğü gibi, yurt dışında bulunduğu süre içinde Türkiye'ye yılda birkaç kez gelen grubun problem envanteri puanlarının ortalaması; yılda bir, birkaç yılda bir gelen ve hiç gelmeyen grupların ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Diğer grupların problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edilmemiştir. Ancak, yılda birkaç kez gelen

öğrencilerin sayısı mevcut öğrencilerin yalnızca % 2'sini oluşturmaktadır (Bkz. Tablo-28).

Literatürde de, elde edilen bu bulguyu destekler nitelikte bazı görüş ve araştırmalar vardır. Falchi, 3-14 yaşlar arasında dış göçe katılan çocuklarda ve iki ülke arasında sürekli gidip gelenlerde köksüzlük bunalımı görüldüğünü ve bu grupların ruh sağlığı yönünden çekince (risk) altında olduklarını öne sürmektedir (Falchi 1979: 76).

Prewitt-Diaz ise A.B.D. ile ülkeleri olan Puerto-Rico arasında birkaç kez gidip gelen öğrencilerin öğretmen, okul ve kendini algılama konularında A.B.D.'de Puerto-Rico'dan olduğundan daha çok olumlu tutum gösterdiklerini saptamıştır (Prewitt-Diaz 1984: 311-394).

Yılda birkaç kez Türkiye'ye gelen grup yalnızca yedi kişiden oluştuğu için bu grubun diğer gruplardan daha sorunlu oluşunu yorumlamak zorlaşmaktadır. Ancak, sürekli iki ülke arasında gidip gelen öğrencilerin her iki toplumda da uygun kültürel rolleri ve dolayısıyla belli bir kimliği tam olarak kazanmayacakları düşünülebilir ve de bu durum, onların dönüşte daha çok sorunla karşılaşmalarına neden olabilir.

X. Öğrencilerin Yurt Dışından Türkiye'ye Kendi İsteğiyle Dönüş Yapıp Yapmadıklarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışından kendi isteğiyle dönüş yapıp yapmadıklarının önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-31'de, öğrencilerin yurt dışından Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapıp yapmadıklarına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-31

Öğrencilerin Yurt Dışından Türkiye'ye Kendi İsteğiyle Dönüş Yapıp Yapmadıklarına Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Kendi İsteğiyle Dönüş Yapanlar	239	113.51	58.72	4.00	Önemli
Kendi İsteğiyle Dönüş Yapmayanlar	81	146.74	66.59		P<.01

Sd: 318; tT: 2.58

Tablo-31'de görüldüğü gibi, yurt dışından Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapan ve yapmayan öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmuştur ($P < .01$).

Elde edilen bu sonuç, Türkiye'ye kendi isteğiyle dönüş yapan öğrencilerin, kendi isteğiyle dönüş yapmayanlara göre daha çok sorunla karşılaştıklarını göstermektedir.

Elde edilen bu bulgu, Tomanbay (1985)'in bulgusu ile de paralellik göstermektedir. Tomanbay, araştırmasında kendi isteğiyle dönmeyen öğrencilerin Türkiye'ye uyumları açısından kendi isteğiyle dönenlerden daha çok güçlükle karşılaştıklarını saptamıştır.

Literatürde de, gönülsüz ve kendi isteği dışında göçe zorlananların, gönüllü ve kendi isteğiyle göçe katılanlara oranla ruhsal yönden daha çok çekince (risk) altında oldukları ileri sürülmektedir (Cohon 1981: 255).

Kendi isteğiyle dönüş yapmayan öğrenciler büyük bir olasılıkla yurt dışında doğmuş ya da çok küçük yaşlardayken yurt dışına gitmişlerdir. Bu öğrenciler, birincil toplumsallaşma sürecini yurt dışında tamamlamış, kültürel rol ve kimliklerini yurt dışında geliştirmiş olabilirler. Çok erken yaşlarda yurt dışına gittikleri için gittikleri ülkenin dilini çok iyi konuştukları halde anadilleri yetersiz kalmaktadır. Bu gruptaki öğrenciler geleceklelerini yurt dışına gördüklerinden yurda dönmek istememektedirler.

Bu gençler buldukları dış ülkenin kültürüne açıldıklarından ve bir takım doyum alanları sağladıklarından dönüşte algıladıkları kayıplar çoğalacak ve dolayısıyla daha çok sorunla karşılaşacaklardır.

XI. Öğrencilerin Yurt Dışından Türkiye'ye Dönüş Yılına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerine yurt dışından Türkiye'ye dönüş yılının önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-32'de öğrencilerin yurt dışından Türkiye'ye dönüş yılına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-32

Öğrencilerin Yurt Dışından Türkiye'ye Dönüş Yılına Göre Sayısal Dağılımı İle Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
1986-1987 Öğretim Yılında Dönüş Yapanlar	69	131.99	57.25	1.78	Önemsiz
Daha Önceki Yıllarda Dönüş Yapanlar	251	117.92	61.84		P>.05

Sd: 318; tT: 1.96

Tablo-32'de görüldüğü gibi, 1986-1987 öğretim yılında dönüş yapan grubun daha önceki yıllarda dönüş yapan gruba göre problem envanteri puanlarının ortalaması daha yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Yani, yurda döndükten sonra geçen yıllar öğrenci sorunlarını azaltmamaktadır.

Uyum, zaman alan bir süreçtir. Bu nedenle, uyum yapacak kişi ve kişilerin uyum yapılacak ortam içinde geçirdikleri zaman süresi uyumun niteliğini etkileyen önemli bir değişkendir. Geri dönüş üzerinde yapılan çalışmalar da, uyum eğirisinin zaman içinde değişimine işaret etmektedir (Akt., Hisli 1986: 31). Kâğıtçıbaşı (1975)'da dış ülke yaşantısından sonra yurda dönüldüğünde kişinin yeni bir uyum devresinden geçtiğini belirtmektedir.

İşte, yukarıda belirtilen düşüncelerden hareketle bu çalışmada, 1985 ve önceki yıllarda dönenlerle, 1986 ve 1987'de dönenlerin sorunları karşılaştırılmış ve daha önceki yıllarda gelen grubun daha az sorunlu bir grup olacağı düşünülmüştür. Ancak, bu araştırmada beklenen sonuç çıkmamıştır. Buna karşın, yine de 1986-1987 öğretim yılında dönen grubun daha çok sorunla karşılaştığı ortaya çıkmıştır.

Elde edilen bu bulgu şöyle yorumlanabilir:

Geride dönüş, yaşanan tedirginlik ve kaygı duyguları açısından yabancı ülkeye gidiştekine benzediği için, ister yeni dönmüş olsunlar isterse daha önceki yıllarda dönmüş olsunlar, genelde dönüş yapan öğrenciler yerli öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşabileceklerinden, geri dönüş şaşkınlığını atlatmak için daha uzun bir zamana gereksinim duyulabilir.

XII. Öğrencilerin Yurt Dışından Türkiye'ye Dönüşteki Yaşlarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışından dönüşteki yaşlarının önemli bir etkisinin olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-33'de öğrencilerin yurt dışından Türkiye'ye dönüşteki yaşlarına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-33

Öğrencilerin Yurt Dışından Türkiye'ye Dönüşteki Yaşlarına Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yurda Dönüşte 14 ve Daha Küçük Yaşlarda Olanlar	151	114.89	59.81	1.61	Önemsiz P>.05
Yurda Dönüşte 15 ve Daha Büyük Yaşlarda Olanlar	169	125.81	61.12		

Sd: 318; tT:1.96

Tablo-33'de görüldüğü gibi, 15 ve daha büyük yaşlardayken yurda dönüş yapanların ortalaması daha küçük yaşlardayken dönüş yapanlara oranla yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında ortalamalar arasındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Yani, yurda dönüş yaptığında öğrencinin büyük ya da küçük yaşta olması sorunları artırıcı ya da azaltıcı bir etken olarak rol oynamamaktadır.

Literatürde, 0-14 yaşlar arasındaki dönem, çoğu kez çocukluk çağı ve ergenliğin ilk yılları olarak kabul edilmektedir (Dumon 1979: 59). Daha önce de çok sıkça belirtildiği gibi, göçe katılıştaki yaş önemlidir. Çocuk göçmenlerin ergen göçmenlerden daha kolay çevreye uyum sağladıkları bilinmektedir (Dumon 1979). Çünkü, çocuklar gittikleri ülkenin dilini yetişkinlerden daha çabuk öğrenir ve dolayısıyla yetişkinlere oranla daha az sorunla karşılaşabilirler.

İki yaş diliminin sorunları arasında önemli düzeyde bir fark bulunmayışının nedeni Hisli (1986)'nin de belirttiği gibi, uyum aşamalarından ikin-

cisi olan yabancılaşma/tedirginlik/kayıp aşamasının çok uzun sürmesine bağlanabilir.

XIII. Öğrencilerin Ailelerinin Yurda Kesin Dönüş Yapıp Yapmadıklarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde ailelerinin yurda kesin dönüş yapıp yapmamalarının önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-34'te öğrencilerin ailelerinin kesin dönüş yapıp yapmadıklarına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-34

Öğrencilerin Ailelerinin Yurda Kesin Dönüş Yapıp Yapmadıklarına Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Aileleri Kesin Dönüş Yapanlar	176	116.05	63.19	1.82	Önemsiz P>.05
Aileleri Kesin Dönüş Yapmayanlar	145	128.68	60.55		

Sd: 319; tT: 1.96

Tablo - 34'te görüldüğü gibi, aileleri kesin dönüş yapmayan grubun problem envanteri puanlarının ortalaması aileleri kesin dönüş yapan grubun ortalamasına oranla daha yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen bu sonuç, ailenin yurda kesin dönüş yapıp yapmamasının öğrencilerin dönüşteki sorunlarının azalması ya da artması üzerinde pek önemli bir etken olmadığını göstermektedir.

Elde edilen bu bulgu, Tufan (1987)'in aynı konudaki bulgusu ile bir paralellik göstermektedir. Tufan, aileleri kesin dönüş yapmayan öğrencilerin aileleri kesin dönüş yapan öğrencilere göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmasa da daha çok ruhsal belirti gösterdiklerini bulmuştur. Hisli (1986)'de dönüş yapan öğrencilerden yatılı olarak okuyanlar ve aile yanında kalanlar arasında depresyon düzeyleri

bakımından anlamlı bir fark bulamamıştır.

Kesin dönüş yapan ailelerin, çevre baskısı nedeniyle çocuklarını Türkiye'de daha çok baskı altında tuttukları, onları çok yakın ve sıkı bir biçimde izledikleri genellikle öğrenciler tarafından belirtilmekte ve tarafımızdan da gözlenmiş bulunmaktadır. Bu durum, gençlerin sorunlarını artıran bir neden olabilir ve aileleri kesin dönüş yapan ve yapmayan öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde bir farkın çıkmamasına neden olabilir.

XIV. Öğrencilerin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Tarafından Açılan Uyum Kurslarına Katılıp Katılmadıklarına Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde uyum kurslarına katılıp katılmamanın önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-35'de öğrencilerin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından açılan uyum kurslarına katılıp katılmadıklarına göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-35

Öğrencilerin Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Tarafından Açılan Uyum Kurslarına Katılıp Katılmadıklarına Göre Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	t	$\bar{X}$	t	SONUÇ
Uyum Kurslarına Katılanlar	56	129.21	65.58	0.95	Önemsiz P>.05
Uyum Kurslarına Katılmayanlar	267	120.18	61.43		

Sd: 319; tT: 1.96

Tablo-35'de görüldüğü gibi, uyum kurslarına katılmış olan öğrencilerin katılmayan öğrencilere oranla problem envanteri puanlarının ortalaması daha yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki fark. 05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen bu sonuç, uyum kurslarına katılıp katılmamanın öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde pek önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Elde edilen bu bulgu, Hisli (1986)'nin aynı konudaki bulgusu ile

paralellik göstermektedir. Hisli de uyum kurslarına katılan ve katılmayan öğrencilerin kaygı ve depresyon düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir fark elde edememiştir.

Tufan (1987) ise bundan daha farklı bir sonuç elde etmiştir. Uyum kurslarına katılanlar, katılmayanlara göre anlamlı düzeyde daha çok ruhsal belirti göstermişlerdir. Araştırmamızda da yukarıda değinildiği gibi, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da uyum kurslarına katılanların katılmayanlara oranla daha sorunlu oldukları ortaya çıkmıştır.

Büyük bir olasılıkla uyum kurslarına katılan öğrenciler, geri dönüşün ilk aşamasında yaşanan olumlu ve güzel duygularla doludurlar. Çünkü, öğrenciler yurt dışından döner dönmez, yaz aylarında, bu kurslara katılmaktadırlar. Kurs bittikten sonra bu çocuklar ve gençler, gerek okulda ve gerekse çevrede gerçek sorunlarla yüzyüze geldiklerinde, başlangıçta yaşadıkları o güzel ve olumlu duygularının yerini yavaş yavaş tedirginlik ve öfke duyguları alacağından giderek daha çok sorunla karşılaşmaları kaçınılmazdır.

XV. Öğrencilerin Türkçe'yi Kullanma Becerisine Göre sorunları

Burada yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde Türkçe'yi kullanma becerisinin önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-36'da öğrencilerin Türkçe'yi kullanma becerisine göre sayısal dağılımı ve problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları; Tablo - 37'de ise bu ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin uygulanan tek-yönlü varyans analizi sonucu verilmiştir.

TABLO- 36

Öğrencilerin Türkçe'yi Kullanma Becerisine Göre Sayısal Dağılımı ve Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s
Türkçe'yi Kullanma Becerisi Zayıf Olanlar	18	168.17	67.06
Türkçe'yi Kullanma Becerisi Orta Olanlar	190	126.69	57.43
Türkçe'yi Kullanma Becerisi İyi Olanlar	115	106.31	64.55

TABLO - 37

Öğrencilerin Türkçe'yi Kullanma Becerisine Göre Problem Envanteri puanlarına İlişkin Varyans Analizi

Varyans Kaynağı	Sd	KT	KO	F	SONUÇ
Gruplararası	2	70821.2733	35410.6366	9.67	P >.01 Önemli
Gruplarıçi	320	1173297.9094	3666.5560		
TOPLAM	322	124119.1827			

Öğrencilerin Türkçe'yi kullanma becerisine göre problem envanteri puanları ortalamalarının karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları Tablo-38'de verilmiştir.

TABLO-38

Öğrencilerin Türkçe'yi Kullanma Becerisine Göre Problem Envanteri Puanları Ortalamalarının Karşılaştırılmasına İlişkin t-Testi Sonuçları

GRUPLAR	Serbestlik Derecesi	t Değeri	SONUÇ
Türkçeyi Kullanma Becerisi iyi-Orta	302	3.36	P <.01 Önemli
Türkçeyi Kullanma Becerisi iyi-Zayıf	133	4.17	P<.01 Önemli
Türkçe'yi Kullanma Becerisi Orta-Zayıf	206	2.80	P<.01 Önemli

Tablo-36, Tablo-37 ve Tablo-38'de izlenebileceği gibi, Türkçe'yi kullanma becerisi zayıf olan öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalaması, Türkçe'yi kullanma becerisi hem orta hem de iyi olan öğrencilerin ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p < .01$). Aynı şekilde, Türkçe'yi kullanma becerisi orta olan öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalaması, Türkçe'yi kullanma becerisi iyi olan öğrencilerin ortalamasından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p < .01$). Yani, Türkçe'yi kullanma becerisinin, sorunları artırma ve azaltmada önemli bir etken olduğu ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Elde edilen bu bulgu, Türkiye'de geri dönen öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalardaki Türkçe ile ilgili bulguları tarafından da desteklenmektedir (Sağlam 1985; Şimşek 1986; Güpğüpoğlu 1986; Hisli 1986; Tezcan 1987). Sözü edilen araştırmaların tümü, yurt dışından

dönen öğrencilerin en önemli sorunlarının Türkçe'yi kullanmadaki yetersizliklerden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Yani bu çocukların ve gençlerin sorunlarının temelinde dildeki yetersizlikleri ve güçlükleri yatmaktadır.

1984 yılında yapılan bir çalışmaya göre, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın bir yaz kursuna katılan 1217 genç ve çocuğun yarısından çoğunun günlük Türkçe'yle ilgili önemli güçlükleri olduğu görülmüştür. Bu çocuklar ve gençler arasında hiç Türkçe bilmeyenlerin % 20'den az olmadığı saptanmıştır (Akt., Arıcı 1987: 81).

Dildeki yeterlikle yaşanan ülkedeki toplumsal etkileşim örüntüsü arasında olumlu ve önemli bir ilişki olduğu bir çok kişi tarafından ortaya konmuştur (Church 1982: 546). Almanya'da Türk öğrencilerinin benlik sorunları üzerinde yapılan bir çalışmada, ana dilini ve Almanca'yı iyi bilen çocukların ve gençlerin daha sağlıklı bir benlik yapısına sahip oldukları görülmüştür (Abalı 1987: 69).

Türkçe'yi kullanma becerisinin yurt dışından dönen öğrencilerin sorunlarını etkileyen en önemli değişkenlerden biri olduğu söylenebilir.

XVI. Öğrencilerin Yurt Dışından Döndükten Sonra Türkiye'de Okula Devam Ediş Sürelerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışından döndükten sonra Türkiye'de okula devam ediş süresinin önemli bir etken olup olmadığı sorusuna yanıt verilecektir.

Tablo-39'da yurta dışından döndükten sonra Türkiye'de okula devam ediş sürelerine göre öğrencilerin sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-39

Yurt Dışından Döndükten Sonra Türkiye'de Okula Devam Ediş Sürelerine Göre Öğrencilerin Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Döndükten Sonra Türkiye'de En Çok Bir Yıl Okuyanlar	66	131.74	55.73	1.56	Önemsiz P>.05
Döndükten Sonra Türkiye'de En Az İki Yıl Okuyanlar	254	119.37	63.64		

Tablo- 39'da görüldüğü gibi, yurt dışından döndükten sonra en çok bir yıl Türkiye'de okula devam eden öğrencilerin problem envanteri puanlarının ortalaması, daha uzun süre okula devam edenlerin ortalamasından yüksek görünse de her iki ortalama karşılaştırıldığında, aralarındaki fark .05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Yani, döndükten sonra Türkiye'de okula devam ediş süresinin yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarını azaltmada ya da artırmada pek çok etkili olmadığı ortaya çıkmıştır.

Türkiye'deki okul sistemi yurt dışından dönen çocuklar için büyük ölçüde farklı olduğu için, ister bir yıl isterse daha uzun bir süre Türkiye'de okula devam etmiş olsunlar, öğrenciler, okuldan kaynaklanan bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Nitekim, Türkiye'de, dönen öğrenciler üzerinde yapılan araştırmaların hemen hemen tümünde, gençlerin okul, öğretmen davranışları, okul kuralları, disiplin, dersler ve ödevler gibi eğitim sisteminin yapısından kaynaklanan sorunlarla karşılaştıkları saptanmıştır (Tufan 1985; Sağlam 1985; Şimşek 1986; Güpgüpoğlu 1986; Tezcan 1987). Bu araştırmada da dönen gençlerin sorunlarının özellikle okulda yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Gençler, eğitim sistemine alışmak şöyle dursun, giderek bu alanda daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu nedenle, dönüşten sonra okula devam ediş süresinin, öğrenci sorunlarını etkileyen pek önemli bir etmen olmadığı söylenebilir.

XVII. Öğrencilerin Yurt Dışından Döndükten Sonra Türkiye'de Daha çok Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Gençlerle Arkadaşlık Edip Etmediklerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışından döndükten sonra Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerle arkadaşlık edip etmemenin önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-40'da öğrencilerin yurt dışından döndükten sonra Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerle arkadaşlık edip etmediklerine göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-40

**Öğrencilerin Yurt Dışından döndükten Sonra Türkiye'de
Daha Çok Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren Gençlerle Arkadaşlık
Edip Etmediklerine Göre Sayısal Dağılımı ile Problem
Envanteri Puanlarının Ortalamaları,
Standart Sapmaları ve t-Değeri**

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Daha Çok Yurt Dışı Yaşantısı Geçirenlerle Arkadaşlık Edenler	124	126.67	61.96	1.35	Önemsiz P>.05
Daha Çok Yurt Dışı Yaşantısı Geçirmeyenlerle Arkadaşlık Edenler	196	117.19	60.45		

Sd; 318; tT: 1.96

Tablo-40'da görüldüğü gibi, Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerle arkadaşlık eden grubun ortalaması daha çok yurt dışı yaşantısı geçirmeyen gençlerle arkadaşlık eden grubun ortalamasına oranla daha yüksek görünse de, iki ortalama karşılaştırıldığında ortalamalar arasındaki fark. 05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır.

Elde edilen bu sonuç, Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerle arkadaşlık edip etmemenin, öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde pek önemli bir etken olmadığını göstermektedir.

Dönüşte karşılaşılan sorunların yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin biraraya gelmesine neden olacağı, geri dönenlerin kendi değerlerini korumak için bir lobi oluşturacağı düşünülmüştür. Ancak, elde edilen bu bulgu, bu görüşü destekler nitelikte değildir.

Örnekleme giren 324 öğrencinin yaklaşık yarısı olan 146 öğrencinin Türkiye'deki yerli yaşlılarıyla birlikte aynı okulda olmaları onların yerli grup içinde eridikleri ve yerli grubun değer ve kurallarını benimsedikleri biçiminde bir yorum yapılabilir. Çünkü, Hisli'nin de belirttiği gibi, belli bir gruba sonradan katılanların sayısı ne kadar az ise ana grubun o üyeler üzerindeki etkisi o kadar büyük olur. Her birey, ana grubun kurallarına uymak zorundadır. Ancak sonradan katılanların sayısı çekinceli (kritik) bir noktaya ulaştıkça, bu yeni gelen üyelerin kendi alt gruplarını oluşturdukları görülmüştür (Hisli 1986: 59).

Elde edilen bu bulgu, dönüşte öğrencilerin daha çok sorunla karşılaşmalarında, daha çok yurt dışı yaşantısı geçirmeyen gençlerle ya da daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerle arkadaşlık edip etmemeleri-

nin değil, ikinci bir gc niteliğinde olan geri dnş yaşantısının bireylerde oluşturduğu baskının daha etkili ve yeni sorunlar yaratıcı olduğu ve de var olan sorunları daha da artırbileceği biçiminde yorumlanabilir.

XVIII. Yurt Dışından Dnen ğrencilerin Trkiye'de Yaşamaktan Memnun Olup Olmadıklarına Gre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde Trkiye'de yaşamaktan memnun olup olmamanın önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-41'de yurt dışından dnen ğrencilerin Trkiye'den memnun olup olmadıklarına gre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-41

Yurt Dışından Dnen ğrencilerin Trkiye'de Yaşamaktan Memnun Olup Olmadıklarına Gre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Trkiye'de Yaşamaktan Memnun Olanlar	209	108.56	55.72	4.93	nemli P<.01
Trkiye'de Yaşamaktan Memnun Olmayanlar	106	145.75	66.86		

Sd; 313; tT: 2.58

Tablo-41'de grldğ gibi, iki grubun problem envanteri puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki fark .01 dzeyinde anlamlı bulunmuştur. Yani, Trkiye'de yaşamaktan memnun olmayanların memnun olanlara gre daha çok sorunla karşılaştıkları ortaya çıkmıştır.

Trkiye'de yaşamaktan memnun olmayan gençler, yurt dışına benzemiş (asimile olmuş), buldukları dış ülkenin değer ve kurallarını benimsemiş, geleceklerini yurt dışında gren ve kendi işteğiyle dnş yapmamış olabilirler. Bu gençler, dış ülkenin kültürüne aıldıklarından ve o ülkenin kendilerine sunduğu bazı olanaklardan da yararlandıklarından bunları dnşte birer kayıp olarak algılayabilmektedirler.

Hisli (1986), araştırmasında, dnş yapan öğrencilere verdiği cümle tamamlama testindeki, "keşke" ve "pişmanım" uyarıcılarına verilen "Tr-

kiye"ye gelmeseydim Almanya'da kalsaydım (% 26); Türkiye'ye geldiği-me pişmanım (% 34)" gibi tepkiler de bu bulguyu destekler niteliktedir.

Kişi, Türkiye'deki yaşamından memnun değilse veya geçmişteki yurt-dışı yaşamını daha iyi buluyorsa ve Türkiye'de de olumlu yaşantılar geçir-miyorsa büyük bir olasılıkla geri dönmek isteyecektir.

XIX. Öğrencilerin Yurt Dışına Yeniden Dönmek İsteyip İstemediklerine Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının artması ya da azalması üzerinde yurt dışına yeniden dönmek isteyip istememenin önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-42'de öğrencilerin yurt dışına yeniden dönmek isteyip istemediklerine göre sayısal dağılımı ile problem envanteri puanların ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonucu verilmiştir.

TABLO-42

Öğrencilerin Yurt Dışına Yeniden Dönmek İsteyip İstemediklerine Göre Sayısal Dağılımı ile Problem Envanteri Puanlarının Ortalamaları Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR	N	$\bar{X}$	s	t	SONUÇ
Yeniden Yurt Dışına Dönmek İsteyenler	205	133.75	64.00	5.12	Önemli P<.01
Yeniden Yurt Dışına Dönmek İstemeyenler	115	100.08	51.55		

Sd; 318; tT: 2.58

Tablo-42'de görüldüğü gibi, iki grubun problem envanteri puanlarının ortalamaları karşılaştırıldığında, ortalamalar arasındaki fark .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Yani, yurt dışına tekrar dönmek isteyenlerin dönmek istemeyenlere göre daha sorunlu oldukları ortaya çıkmıştır.

Elde edilen bu bulgu, Tufan (1985)'in ve Tomanbay (1985)'in bulguları tarafından desteklenmektedir. Tufan, araştırmasında, öğrencilerin yarıya yakın bir kısmının F.Almanya'ya geri dönmek istediğini gözlerken; Tomanbay, öğrencilerin % 81.6'lık gibi büyük bir çoğunluğunun geri dönmek istediğini gözlemiştir.

Toplumbilimsel olarak bütünleşme (entegrasyon) ve yeniden bütünleşme (reentegrasyon) arasında tersine işleyen bir ilişki vardır. Yani, bir öğrenci bulunduğu dış ülkeye ne kadar uyum sağlamış ve bütünleşmiş-

se onun dönüş sonrası Türkiye'ye uyum sağlaması, yeniden bütünleşmesi o ölçüde güç olabilmektedir.

Yurt dışına yeniden dönmek isteyen grup, büyük bir olasılıkla geleceğini yurt dışında gören, Türkiye'nin sunduğu olanak ve koşullardan doyum sağlamayan, karşılaştığı güçlüklerle başedemeyen, yaşadığı dış ülkeyle bütünleşen ve kendi isteğiyle dönüş yapmayan gruptur.

XX. Öğrencilerin Yurt Dışından Döndükten Sonra Devam Ettikleri Okullara Göre Sorunları

Burada, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin sorunlarının azalması ya da artması üzerinde yurt dışından döndükten sonra devam edilen okulun önemli bir etken olup olmadığı sorusu yanıtlanacaktır.

Tablo-43'de Geleneksel Anadolu Lisesi ve Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesine devam eden öğrencilerin sayısal dağılımı ile problem envanteri ve problem alanları puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ortalamaların karşılaştırılmasına ilişkin t-testi sonuçları verilmiştir.

TABLO-43

Öğrencilerin Yurt Dışından Döndükten Sonra Devam Ettikleri Okula Göre Sayısal Dağılımı İle Problem Envanteri ve Problem Alanları Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t-Değeri

GRUPLAR PROBLEM ALANLARI	Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi Grubu		Geleneksel Anadolu Lisesi Grubu		t	SONUÇ
	X	s	X	s		
Okul Yaşamı	54.16	20.89	59.93	22.87	2.35	Önemli P<.05
Gelecekteki İş ve Öğrenim Yaşamı	19.26	10.05	18.94	11.71	0.26	Önemsiz P>.05
Ev ve Aile Yaşamı	13.17	11.82	13.11	13.27	0.03	Önemsiz P>.05
Başkalarıyla İlişki Kurma ve Arkadaşlık	8.37	7.01	10.28	9.72	1.99	Önemli P<.05
Benlik ve İç Yaşam	17.00	13.96	17.73	16.21	0.43	Önemsiz P>.05
Sağlık ve Beden Gelişimi	6.62	5.79	7.38	7.50	1.00	Önemsiz P>.05
TOPLAM	118.57	57.18	127.43	68.16	1.25	Önemsiz P>.05

Tablo-43'de izlenebileceği gibi, problem envanteri ve problem alanlarına göre grupların ortalamaları arasında farkın anlamlı düzeyde olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonuçları, yalnızca okul yaşamı ile başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı problem alanlarına ilişkin ortalamalarda gruplar arasında anlamlı düzeyde fark olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneksel Anadolu Lisesi grubunun okul yaşamı ile başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı problem alanlarına ait puanlarının ortalamaları, uyum sağlayıcı Anadolu Lisesi grubunun aynı problem alanlarına ait puanlarının ortalamalarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Elde edilen bu sonuç, Geleneksel Anadolu Lisesine devam eden öğrencilerin Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesine devam edenlere göre okulla ve başkalarıyla ilişki kurmayla ilgili olarak daha çok sorunla karşılaştıklarını göstermektedir.

Geleneksel Anadolu Lisesine devam eden grubun okul yaşamı problem alanına ilişkin sorunlarının Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesine devam eden grubun aynı alana ilişkin sorunlarından daha çok oluşunun nedenleri şöyle açıklanabilir:

Yerli yaşlılarıyla birlikte Geleneksel Anadolu Lisesine devam eden öğrenciler, Türkçe'deki yetersizleri nedeniyle başarısız duruma düşebilirler ve bu yüzden öğretmenleriyle, arkadaşlarıyla sağlıklı ilişki kuramayabilirler. Ayrıca, Geleneksel Anadolu Lisesi programı bu çocuklar için çok ağır ve yüklü gelmiş olabilir. Bilindiği gibi, yurt dışından dönen öğrenciler yerli yaşlılarından daha ileri yaşadırlar. Bu durum, dönüş yapan öğrencilerin denklik işlemleri yapılırken genellikle yaşlarına göre daha alt sınıflara yerleştirilmelerinden kaynaklanabilmektedir. İçinde buldukları gelişim dönemlerine göre değişik gereksinim ve beklentiler içinde olabilen ve farklı kültürlerin etkisinde kalmış bu gençlerin yerli yaşlılarıyla uyumları zorlaşabilir. Okul yaşamı problem alanında daha çok sorun belirtmelerinin bir nedeni de, bu çocukların kendi yaşlıları arasında gerek zekâca ve gerekse bilgice üst düzeyde olan ve Anadolu Liselerine sınavla giren öğrencilerle yarışmak zorunda kalmaları olabilir.

Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi programı Geleneksel Anadolu Lisesi programıyla aynıdır. Ancak, okul yönetici ve öğretmenleriyle yapılan görüşmelerden bu okul programının öğrencilerin düzeyine göre biraz daha aşağı çekilerek esnekleştirildiği ve çok yüklü olmadığı izlenimi edinilmiştir.

Aslında Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesindeki öğrencilerin tümü, yurt dışından dönen öğrenciler oldukları için türdeş (homojen) bir grubu oluşturmaktadırlar. Uyum Sağlayıcı Anadolu Liseleri, dönen çocukların ve gençlerin çevrelerine uymalarını sağlayan iki kültür arasında arabuluculuk rolünü üstlenen ara (tampon) kurumlar olarak işlev gördükleri için bu okullara devam eden çocukların ve gençlerin dönüşteki güçlüklerini

yavaş yavaş gidermelerinde yardımcı olabilirler. Kaldı ki, literatür de, göçmen öğrencilerin davranış sorunlarını evden daha çok okulda sergilediklerine ilişkin bulgular da vardır (Aronowitz 1984: 244).

Geleneksel Anadolu Lisesine devam eden grubun başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı problem alanına ilişkin sorunlarının Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi grubunun aynı alana ilişkin sorunlarından daha çok olmasının nedeni de şöyle açıklanabilir:

Bu gençler, yerli yaşlılarıyla Türkçe'deki yetersizlikleri nedeniyle iletişim kuramamaktadırlar. Dildeki yetersizlik onların kişilerarası ilişkilerde huzursuz olmalarına, kendilerini küçük görmelerine, yetersizlik ve aşağılık duygusuna kapılmalarına neden olabilir. Oysa ki; Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi öğrencileri kendi aralarında en iyi bildikleri dille (Almanca) rahatça konuşabilmektedirler. Türkçe'deki yetersizlik, tüm öğrencilerin ortak sorunu olduğu için bundan pek huzursuz olmayabilirler. Ayrıca, Geleneksel Anadolu Liselerine devam eden yurt dışı yaşantısı olan bu gençler kendilerini azınlık grubu olarak algılamaları nedeniyle, çoğunluk grubuyla arkadaşlık ilişkisi kurmaları da güçleşebilir.

Literatürde de bu bulgumuzu destekleyen bulgular vardır. Takac (Akt., Aronowitz 1984: 341), göçmen çocuklarının yerli yaşlılarıyla yeterli bir ilişkiye giremediklerini bulurken; Hisli (1986), dönüş yapan öğrencilerin en çok karşılaştıkları sorunlar arasında arkadaşlarıyla ilgili sorunlar alanının % 76'lık bir oranla ikinci sırada olduğunu bulmuştur. Selânik Üniversitesi'nin (1985) yaptığı bir araştırmada da, yeni göç edenlerin ve F. Almanya'da yaşayan Yunanlı çocukların başkalarıyla ilişki kurmada güçlük çektikleri görülmüştür.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, yurt dışından dönen ve Anadolu Liseleri lise kısmına devam eden öğrencilerin sorunları tür, yoğunluk ve bazı değişkenlere göre yurt dışı yaşantısı geçirmeyen genel resmi lise öğrencilerinin sorunları ile karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Araştırmanın asıl amacı, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin gereksinim ve sorunlarını Türkiye'deki yurt dışı yaşantısı geçirmemiş yaşlılarının sorun ve gereksinimleri ile karşılaştırmak dolayısıyla her iki grubun sorunları arasında tür, yoğunluk ve bazı değişkenlere göre fark olup olmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın ikinci bir amacı da, yalnızca yurt dışından dönen öğrencilerin sorunlarını etkileyen dış göç sürecine ilişkin bazı etmenleri incelemektir. Bu amaçlar doğrultusunda araştırmanın bulgularına bakıldığında:

1. Yurt dışı yaşantısı geçiren grup, genelde karşılaştırma grubuna göre daha çok sayıda sorunla karşılaşmaktadır. Bu sonuç, araştırmamızda kabul edilen temel görüşümüzü doğrulamakta ve literatürdeki görüş, kuram ve araştırma bulguları tarafından da desteklenmektedir.

2. Her iki grupta da (yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen gruplar) en çok işaretlenen sorunlar okul yaşamı problem alanı ile ilgilidir. İkinci olarak en çok işaretlenen sorunlar ise gelecekteki öğrenim ve iş yaşamı problem alanı ile ilgilidir. Bu sonuç, literatürdeki araştırma bulguları ile de tutarlıdır.

3. Yurt dışından dönen öğrenciler, problem envanterinin alanları olan okul yaşamı, gelecekteki öğrenim ve iş yaşamı, ev ve aile yaşamı, başkaları ile ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı, benlik ve iç yaşam, sağlık ve beden gelişimi problem alanlarıyla ilgili olarak yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

4. Yurt dışından dönen kız ve erkek öğrenciler her iki cins açısından da karşılaştırma grubuna oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sonuç, yurt dışı yaşantısının her iki cins açısından da öğrencilerin sorunlarını anlamlı düzeyde artırdığını göstermektedir.

Bu araştırmanın başka bir önemli bulgusu da, yurt dışı yaşantısı geçiren kız öğrencilerin aynı yaşantıyı geçiren erkek öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaşmalarıdır. Bu sonuç, literatürdeki araştırma bulguları ile de tutarlıdır.

5. Yaş açısından yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen grupların sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark görülmemiştir. Ancak, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen aynı yaş grubundaki öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaştıkları gözlemlerden anlaşılmaktadır.

6. Annenin eğitim düzeyine göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen grupların sorunları arasında da anlamlı düzeyde bir fark görülme-

miştir. Ancak, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler annenin eğitim düzeyi aynı olan yurt dışı yaşantısı geçirmemiş öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

7. Babanın eğitim düzeyine göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen grupların sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır. Ancak, istatistiksel yönden anlamlı bulunmasa da, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler babanın eğitim düzeyi aynı olan yurt dışı yaşantısı geçirmeyen öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

8. Ailelerin gelir düzeyine göre yurt dışı yaşantısı geçiren ve geçirmeyen grupların sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark yoktur. Ancak, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler, yurt dışı yaşantısı geçirmeyen aynı gelir düzeyindeki öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

Daha öncede belirtildiği gibi, bu araştırmanın ikinci amacı yurt dışından dönen öğrencilerin sorunlarını etkileyen dış göç sürecine ilişkin bazı değişkenlerin etkisini incelemektir. Araştırmanın bu ikinci amacına uygun olarak elde edilen bulgulara bakıldığında :

1. Öğrencilerin ailelerinin yurt dışına çıkmadan önceki yerleşim yerlerine göre sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark yoktur. Ancak, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da, aileleri yurt dışına çıkmadan önce köyde yaşayan öğrenciler, aileleri kasaba, küçük kent ve büyük kentte yaşayan öğrencilere göre dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

2. Yurt dışında doğmuş ya da okul öncesi yaşlardayken yurt dışına çıkmış öğrenciler, daha büyük yaşlardayken yurt dışına çıkmış öğrencilere göre dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentiler doğrultusundaki bu sonuç, literatürdeki kuram, görüş ve araştırma bulguları ile de tutarlılık göstermekte ve yurt dışında doğmuş olmanın ya da çok küçük yaşlardayken yurt dışına çıkmış olmanın dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaya neden olacağını açıkça ortaya koymaktadır.

3. Yurt dışında uzun süre kalan öğrenciler, yurt dışında az süre kalan öğrencilere oranla dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentiler doğrultusundaki bu sonuç, uzun süre yabancı toplum içinde kalmış olan öğrencilerin dönüşte daha çok sorunla karşılaşacaklarını açıkça göstermektedir.

4. Yurt dışındayken anaokuluna devam eden öğrenciler ana okuluna devam etmeyen öğrencilere oranla dönüşte daha çok sorunla karşılaşmalarına karşın, bu, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde değildir. Beklentilere uygun olan bu durum, yurt dışında okul öncesi eğitim sürecinden geçmiş olmanın dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaya neden olduğunu göstermektedir.

5. Yurt dışında uzun bir süre okula devam eden öğrenciler yurt dışında daha kısa bir süre okula devam eden öğrencilere oranla dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentilere uygun olan bu durum, ikincil toplumsallaşma sürecini dış ülkede tamamlayan öğrencilerin dönüşte daha çok sorunla karşılaşabileceklerini göstermektedir.

6. Yurt dışında bulunduğu sırada Türklerin daha yoğun olmadığı sınıflarda okuyan öğrencilerle Türklerin daha yoğun olduğu sınıflarda okuyan öğrencilerin sorunları arasında anlamlı düzeyde bir fark yoktur. Beklentiler uygun olmayan bu durum, her iki grubun da farklı sınıflarda okumuş olmasına karşın aynı eğitim ve kültür sisteminden geçmiş olmalarına bağlanabilir.

7. Yurt dışındayken Türklerin daha yoğun olduğu bir çevrede yaşayan öğrenciler Türklerin yoğun olmadığı bir çevrede yaşayan öğrencilere göre dönüşte daha çok sorunla karşılaşmalarına karşın bu, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde değildir. Beklentilere uygun olmayan bu durum, dış göç sürecinde yer alan yaşam değişmelerinin, edinilen alışkanlıkların ve sağlanan doyumların dönüşte her iki grup için de birer kayıp olarak algılandığı biçimde açıklanabilir.

8. Yurt dışındayken daha çok buldukları dış ülkenin çocuklarıyla arkadaşlık eden öğrenciler Türklerle arkadaşlık eden öğrencilere göre dönüşte daha çok sorunla karşılaşmalarına karşın bu, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde değildir. Beklentiler doğrultusundaki bu sonuç, yabancı kültüre açılmış olan öğrencilerin dönüşte daha çok sorunla karşılaşabileceklerini göstermektedir.

9. Yurt dışında buldukları süre içinde Türkiye'ye yılda birkaç kez gelen öğrenciler yılda bir, birkaç yılda bir ve hiç gelmeyen öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentilere uygun olmayan bu durum, iki farklı kültür arasında sürekli gidip gelmenin uygun kültürel rollerin ve kimliğin kazanılmasında bir dezavantaj olabileceği ve dolayısıyla dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaya neden olabileceği biçiminde açıklanabilir. Çünkü, yurt dışı kültürüne açılmış ve bir takım doyum alanları elde etmiş gençler, geleceklerini dış ülkede gördükleri için dönmek isteyebilirler ve döndüklerinde de daha çok sorunla karşılaşabilirler.

11. Yurt dışından Türkiye'ye araştırmanın yapıldığı 1986-1987 öğretim yılında dönüş yapan öğrenciler, daha önceki yıllarda dönüş yapan öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmalarına karşın bu, istatistiksel yönden yeterince anlamlı düzeyde değildir. Beklentiler doğrultusundaki bu sonuç, yurt dışı yaşantısı geçirdikten sonra yurda geri döndüğünde kişinin göç sürecinden kaynaklanan bir takım sorunlarla karşılaştığını, dolayısıyla uyum yapacak kişinin uyum yapılacak ortam içinde geçirdiği sürenin uyumun niteliğini etkileyen önemli bir değişken olabileceğini ortaya koymaktadır.

12. Yurt dışından Türkiye'ye dönüş yaptıklarında 15 ve daha büyük

yaşlarda olan öğrenciler, dönüş yaptıklarında daha küçük yaşlarda olan öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmalarına karşın bu, istatistiksel yönden yeterince anlamlı düzeyde değildir. Beklentilere uygun olan bu sonuç, ergenlik çağındaki göçmenlerin yurda dönüşte, çocuk göçmenlerden daha çok sorunla karşılaşabilecekleri biçiminde açıklanabilir.

13. Aileleri yurda kesin dönüş yapmayan öğrenciler, aileleri yurda kesin dönüş yapan öğrencilere göre dönüşte daha çok sorunla karşılaşmalarına karşın bu, istatistiksel yönden yeterince anlamlı düzeyde değildir. Beklentiler doğrultusundaki bu sonuç, anne-baba beraberliğindeki dönüşün, çocuk ve gençlerin daha az sorunla karşılaşmalarına neden olduğu biçiminde açıklanabilir.

14. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından açılan uyum kurslarına katılan öğrenciler, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da katılmayan öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentilerin aksine olan bu durum, dönüş yapan öğrencilerin sorunlarını azaltmada uyum kurslarının pek bir yarar sağlamadığı biçiminde değerlendirilebilir.

15. Türkçe'yi kullanma becerisi zayıf olan öğrenciler, Türkçe'yi kullanma becerisi orta ve iyi olan öğrencilere göre dönüşte daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentiler doğrultusunda olan bu sonuç, Türkçe'yi kullanma becerisinin yurt dışından dönen öğrencilerin sorunlarına etki eden en önemli değişkenlerden biri olduğunu göstermektedir.

16. Yurt dışından döndükten sonra Türkiye'de en çok bir yıl okula devam eden öğrenciler, istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da, daha uzun süre okula devam eden öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sonuç, öğrencilerin döndükten sonra Türkiye'deki okul sistemine alışmada ilk zamanlarda güçlük çektiklerini ama zaman geçtikçe giderek bu alandaki sorunlarında bir azalma görülebileceğini göstermektedir.

17. Yurt dışından döndükten sonra Türkiye'de daha çok yurt dışı yaşantısı geçiren gençlerle arkadaşlık eden öğrenciler istatistiksel yönden anlamlı düzeyde olmasa da daha çok yurt dışı yaşantısı geçirmeyen gençlerle arkadaşlık eden öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu durum, dönüşte karşılaşılan sorunların yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin bir araya gelmesine neden olduğu biçiminde açıklanabilir.

18. Yurt dışından dönen öğrencilerden Türkiye'de yaşamaktan memnun olmayanlar memnun olanlara göre daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Beklentiler doğrultusunda olan bu sonuç, Türkiye'de yaşamaktan memnun olmayan grubun, yurt dışına benzemiş (asimile olmuş) ve geleceğini dış ülkede gören grup olduğu biçiminde açıklanabilir.

19. Yurt dışına yeniden dönmek isteyen öğrenciler dönmek istemeyen öğrencilere oranla daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu

durum, buldukları dış ülkelere uyum sağlamış ve o ülkelerle bütünleşmiş öğrencilerin dönüşte Türkiye'ye uyumlarının ve bütünleşmelerinin güç olacağı ve geri dönmek isteyecekleri biçiminde açıklanabilir.

20. Yurt dışından döndükten sonra yerli yaşlılarıyla birlikte Geleneksel Anadolu Lisesine devam eden öğrenciler okul yaşamı ile başkalarıyla ilişki kurma ve arkadaşlık yaşamı problem alanlarıyla ilgili olarak Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesine devam eden öğrencilere göre daha çok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu durum, yerli yaşlıları ile birlikte aynı okula devam eden öğrencilerin Türkçe'deki yetersizlikleri yüzünden alay edilme korkusuyla okulda arkadaşları ile sağlıklı iletişim kuramadıkları, gerek zekâca ve gerekse bilgice üst düzeyde olan ve Geleneksel Anadolu Lisesine sınavla kabul edilmiş öğrencilerle yarışmak zorunda bırakıldıkları için daha çok sorunla karşılaşabilecekleri biçiminde açıklanabilir.

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar, yurt dışı yaşantısı geçiren öğrenciler için bazı yardım hizmetlerinin sağlanmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Öneriler:

1. Yurt dışı yaşantısı geçiren öğrencilerin önemli eksikliklerinden birinin Türkçe'deki yetersizlikleri olduğu anlaşılmıştır. Bu bakımdan yurda dönen öğrencilerin Türkçelerini geliştirmek büyük önem taşımaktadır. Türkçe'yi kullanma becerisi zayıf olan öğrencilerin Türkiye'de okula başlamadan önce bir yıl süreli Türkçe hazırlık sınıflarına devam etmeleri uygun olur.

2. Uluslararası ilişkilerin yoğunlaştığı toplumsal ve ekonomik bunalımların ülkeden ülkeye hızla sıçradığı zamanımızda Türkçe öğretimin ana hedefi başka kültürleri aşağılamak değil, Türk kültürünü öğrencilere sevdirmek olmalıdır.

3. Yurt dışından dönen çocukların ve gençlerin Türkiye'ye bütünleşmelerinde (entegre olmalarında) ara (tampon) kurum görevi yapan Uyum Sağlayıcı Anadolu Liseleri uygulaması devam ettirilmelidir. Çünkü, bu okullar yurda dönen çocuk ve gençlerin Türkiye'ye yavaş yavaş sağlıklı bir biçimde bütünleşmelerini sağlayabilecek kurumlardır. Ancak, şu andaki Anadolu Liseleri programının yurt dışında çoğunlukla mesleki eğitimden geçmiş bu öğrencilere çok ağır geldiği de bilinen bir gerçektir. Bu nedenle Uyum Sağlayıcı Anadolu Lisesi programının Anadolu Liseleri programından daha farklı ve esnek olmasında yarar vardır.

4. Yurt dışından dönüş yapan öğrencilerin sorunlarının daha çok okulda yoğunlaştığı da bu araştırmanın bulguları arasındadır. Yurt dışından dönen öğrencilerin devam ettiği Uyum Sağlayıcı Anadolu Liselerinde görev yapan yönetici, öğretmen ve okul danışmanlarının yabancı dil

bilen yurt dışı yaşantısı geçiren ve deneyimli kişiler arasından özenle seçilmesi gerekir. Ayrıca bu okullar bina, spor tesisi, ışık, kütüphane, laboratuvar ve araç-gereç bakımından Avrupa ölçülerine göre donatılmalıdır.

5. Adı geçen okullarda görev yapan öğretmenler, diğer ülkelerin eğitim-öğretim anlayış ve uygulamaları ile bu ülkelerdeki öğretmen-öğrenci ilişkileri konusunda bilgi sahibi yapılmalıdır.

6. Yurt dışından dönen öğrencilerin çevrede ve okulda kendi toplumlarına yabancılaştıran ayrımcı davranış ve tutumlardan kaçınılmalıdır. Ayrıca, bu gençlerin Türkiye ile hemen bütünleşmelerini ve çevreye uyum sağlamalarını beklemek de yerinde bir davranış değildir. Özellikle öğretmenler yurda dönen gençleri kendi toplumlarına yabancılaştıran bu tür davranışlardan ve tutumlardan kaçınmalıdırlar.

7. Yurt dışından dönen gençlerin çoğunluğu yurt dışında mesleki eğitime hazırlayıcı bir eğitimden geçtiklerinden mesleki eğitim açısından az ya da çok bir gizilgüce sahiptirler. Ülkemiz ekonomisinin de özellikle mühendis ile nitelsiz işçi arasındaki teknik elemana gereksinimi olduğu gerçeği gözönüne alındığında, yurt dışından dönen gençlerin mesleki yönlendirilmeleri ülkemiz sanayisi açısından kazanç olabilir.

8. Yurt dışından dönen genç ve çocukların bulunduğu okullarda Türkiye'yi her şeyi ile tanıtıcı (eğitimi, tarihi, gelenekleri, kültürü, folklorü v.b.) yoğun uyum sağlayıcı programlar düzenlenmelidir.

9. Belki de en önemlisi, yurt dışında bulunan çocukların eğitimi için okul öncesi eğitim olanaklarının yaygınlaştırılmasıdır. Çünkü, Türk çocukları ancak bu sayede, kültürel bağlılıklarını bu erken çağda yitirmeksizin buldukları ülkenin dilini ve Türkçe'yi oyun çağında kültürel çoğulculuk çerçevesinde öğrenebileceklerdir.

10. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından bu çocuklar için yaz aylarında uygulamaya konulan ve uyum sağlayıcı niteliğinde olan uyum kursları uygulaması sürdürülmelidir. Ancak bu kurslar, niteliği değiştirilerek daha yararlı bir duruma getirilebilir. Bu kurslar öğretmenlerin yanısıra okul danışmanı, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarının da görev aldıkları, dönen çocuk ve gençlerin yerli yaşlılarıyla birlikte katıldıkları toplumsal, kültürel ve sportif yönü ağırlıklı kamplar şekline sokularak herkes için zevkli hale getirilebilir.

11. Yurt dışından dönen öğrencilerin devam ettiği okullarda Psikolojik Danışma ve Rehberlik hizmetleri en iyi bir biçimde örgütlenmeli ve bu hizmetlerde özellikle kültürlerarası danışma becerilerine sahip deneyimli danışmanlar görevlendirilmelidir. Bu amaçla, üniversitelerdeki Psikolojik Danışma ve Rehberlik bilim dalları gerek lisans, gerekse yüksek lisans ve doktora programlarında "Kültürlerarası Danışma" derslerine yer vermeli-dirler.

12. Yurt dışından dönen çocukların ve gençlerin uyum sorunlarının

en kısa zamanda çözümlenmesinde grup rehberliği, davranış biçimlendirme gibi yöntemlerin etkililiğini konu alan deneysel araştırmaların yapılması gerekir.

13. Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na başvurduğu şu dönemde, gerek yurt dışında olan, gerekse yurt dışından dönen gençlerin ve yurttaşlarımızın bu topluluğa girişi kolaylaştırmada rol oynayabilecekleri ve Türkiye'nin dışardaki sesi olacakları unutulmamalıdır. Bu da ancak, "Kültürel Çoğulculuk" görüşüne dayalı eğitim politikasının Türk işgücünü kabul etmiş olan ülkelerde yaygınlaştırılması ile olanaklıdır.

KAYNAKLAR

ABADAN-UNAT, Nermin

1979

"Göçmen İşçi Çocuklarının Sosyo-Psikolojik ve Eğitimsel Sorunları."

Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Eğitim Sorunları.

Ankara; T.C. Ankara Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Merkezi.

1983

"Batı Avrupa ve Ortadoğu'ya Göç Eden İşgücünün Sosyal Yasalar ve Toplum Yapısı Üzerindeki etkisi."

Prof. Dr. İbrahim Yasa'ya Armağan. Ayrı Basım. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

1984

"Uluslararası Göç Akımının Kadınların Toplumsal Rollerini Üzerindeki Etkisi. Türkiye Örnek Olayı."

Prof. Dr. Aziz Köklü'nün Anısına Armağan. Ayrı Baskı.

Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları (No. 535).

ABADAN-UNAT, N. ve N. KEMİKSİZ

1986

Türk Dış Göçü 1960-1984. Yorumlu Bibliyografya.

Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi.

AKSOY, F. ve T. DOYRAN

1976

"İşçi Çocuklarının Kendi Ülkelerinde Okul ve Çevre Adaptasyonu Problemleri."

Haseki Tıp Bülteni.

Cilt XIV. Ekim-Aralık (1976). 4; 352-55.

ARICI, Hüsnü

1987

"Türkiye'ye Dönüş Yapan Gençlerin ve Çocukların Bazı Uyum Sorunları."

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Türkoloji Çalışmaları ve F. Almanya'daki Türk Çocuklarının Eğitim-Kültür Problemleri Sempozyumu.

Ankara: 78-86.

ARONOWITZ, Michael

1976

"The Social and Emotional Adjustment of Immigrant Children: A Review of Literature."

International Migration Review,

Cilt XVIII, 2: 237-57.

- BAYMUR, Feriha
1959 Lise ve Dengi Okullara Devam Eden Öğrencilerin Problemleri.
Ankara.
- 1969 "Yurtlarda Kalan Yüksek Öğrenim Gençlerinin Başlıca Problemleri."
Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,
Mart(1969), 1.
- BAYMUR, F. ve E. ÖZGÜVEN; Y. KILIÇÇI; Y. KUZGUN; M.KEPÇEOĞLU
1977 "Üniversitelerde Okuyan TUBİTAK Bursiyerlerinin Başarılarını Etkileyen Faktörler."
TUBİTAK Bilim Adamı Yetiştirme Grubu.
Ankara: TUBİTAK Yayınları (No: 359).
- BHASKARAN, K. ve C.C. SETH; S.N. YADAV
1973 "Migration and Mental Ill-Health in Industry.
"C.A. ZWINGMANN ve M.PFISTER AMMENDE (Ed.).
Uprooting and After.
Springer-Werlag, 1973.
- BINAY, Hamdi
1985 "Yurt Dışında Bulunan Türk İşçi Çocuklarının Eğitim Problemleri."
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi,
Cilt III. Eylül (1985) 3 : 125-34.
- CASTLES, S. ve G. KOSSACK
1973 **Immigrant Workers and Class Structure in Westren Europe.**
London.
- CHURCH, T. Austin
1982 "Sojourner Adjustment."
Psychological Bulletin,
Cilt 91, 3: 540-72.
- COHON, Donald J.
1981 "Psychological Adaptation and Dysfunction Among Refugees."
International Migration Review,
Cilt XV, 1: 255-75.
- COUNCEL OF EUROPE
1985 **The School Re-Integration of the Children of Greek Emigrants in Their Parents Country of Origin.**

Strasbourg: The Education and Cultural Development of Migrants Council for Cultural Cooperation, School Education Division (Project No. 7).

ÇELEN, Nermin
1986

"Yurt Dışından Kesin Dönüş Yapan İşçi Çocukları ile Türkiye'de Doğup Büyümüş Çocukların Frustrasyona karşı Geliştirdikleri Agressyonun Yönü ve Türünün Rosenzweig Picture Frustration Testi ile Değerlendirilmesi."
(Yayınlanmamış bilim uzmanlığı tezi).
Bursa: Uludağ Üniversitesi.

DILSİZ, Behiye
1977

"Göçmen İşçi Çocuklarının Ruh Sağlığı ve Göçmen İşçide Tutum Değişiklikleri ile İlgili Bir Araştırma."
(Yayınlanmamış uzmanlık tezi).
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

DUMON, W
1979

"The Situation of Children of Migrants and Their Adaptation and Integration in the Host Society and Their Situation in the Country of Origin."
International Migration,
Fourth Seminar on Adaptation and Integration of Permanent Immigrants : 59-75.

EGE, Ünal
1982

"Toplu Dönüşlerin Türk ve Federal Alman Ekonomilerine Etkileri."
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ (Ed).
F. Almanya'da Çalışan Türk İşçilerinin Toplu Dönüşleri ve Türkiye ile F. Almanya'da Uyum Sağlamaları Semineri
Bursa: 87-117.

EKŞİ, Aysel
1982

Gençlerimiz ve sorunları.
İstanbul.

EPPINK, Andreas
1979

"Socio-Psychological Problems of Migrant Children and Cultural Conflicts."
International Migration,
Fourth Seminar on Adaptation and Integration of Permanent Immigrants: 87-117.

- ERKMAN, F. ve D. İNCEOĞLU
1985 "Yurt Dışından Dönüş Yapan İkinci Kuşak Gençlerle Türkiye'de Yetişen Yaşlılarının Kişilik Tercih Değişkenlerinin Karşılaştırılması."
XXI. Ulusal Psikiyari ve Nörolojik Bilimler Kongresi.
(Ekim) : 114-116.
- EŞREFİ, Kerim
1978 "Ankara İnan Ortaokulu Öğrencilerinin Sorunları ve Bir Grup Rehberliği Araştırması."
(Yayınlanmamış master tezi).
Ankara: Ankara Üniversitesi.
1982 "İran Khoy Şehrinde Liseye Devam eden Öğrencilerin Problemlerinin Bazı Kişisel Niteliklere Göre İncelenmesi." (Yayınlanmamış doktora tezi)
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- FALCHI, G
1979 "Education of Migrant Children Including Guidance and Language Training."
International Migration,
Fourth Seminar on Adaptation and Integration of Permanent Immigrants: 76-85
- GALTUNG, J
1971 "A Structural Theory of Imperialism."
Journal of Peace Research, 8: 82-117
- GİTMEZ, ALİ Sadi
1979 **Dış Göç Öyküsü.**
Ankara : Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
- GÖKÇE, Birsen
1984 **Oratöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları**
Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları (No. 270).
- GÜPGÜPOĞLU, Güzin
1986 "Almanya'dan Dönen Öğrencilerin Psiko-Sosyal Yönden Değerlendirilmesi."
(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi),
Ankara: Ankara Üniversitesi.
- GÜRAN KOŞAR, Nesrin
1985 "Batı Almanya'da Çalışan Bir Grup Türk Genci Üzerinde Bir İnceleme."

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi.

Cilt III, 3, (Eylül) : 135-52.

HISLI, Nesrin

1986

"Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Uyum Sorunları."

(Yayınlanmamış araştırma).

İzmir: Ege Üniversitesi.

KAGITÇIBAŞI, Çiğdem

1975

Dış Ülke Yaşantısının Etkileri. Bir Uluslararası Eğitim Mübadelesi Programı Sonuçlarının Sosyal Psikolojik Açından Değerlendirilmesi.

İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

KAPTAN, Saim

1982

Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri.

Ankara: Tekişik Matbaası ve Rehber Yayınevi.

KARAHAN, Rengin

1984

"Who Are We Now? A Study of the Cultural Identity of Turkish Migrant Workers

Children Returning From Western Europe."

(Yayınlanmamış master tezi),

İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

KEPÇEOĞLU, Muharrem

1969

"Ankara Şehir Ortaokullarına Devam Eden Öğrencilerin Problemleri."

(Yayınlanmamış master tezi),

Ankara: Hacettepe Üniversitesi

1985

Psikolojik Danışma ve Rehberlik.

I. Baskı.

Ankara: Kadioğlu Matbaası.

KILIÇ, Mustafa

1987

"Değişik Arazilara Sahip Olan ve Olmayan Öğrencilerin Sorunları."

(Yayınlanmamış doktora tezi),

Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

KÖKSAL, Sema

1986

Refah Toplumda Getto ve Türkler.

İstanbul: Teknografik Matbaacılık A.Ş.

KRUPINSKI, Jerzy

1984

"Changing Patterns of Migration to Australia and Their Influence on the Health of Migrants."

- Social Science and Medicine,**
Cilt. XVIII, 11: 927-37.
- KUO, Wen
1976 "Theories of Migration and Mental Health
An Empirical Testing on Chinese Americans."
Social Science and Medicine, 10: 297-
306.
- MAGNUSSON, Kjell
1981 "Between Two Cultures. A Study of
Attitudes and Behavior of Yugoslav Youth
In Sweden."
INGEGERD MUNICIO (Ed.).
**Family and Position in the Swedish So-
ciety.**
SPLIT-Report, II, Stockholm, 1981:61-62.
- NADITCH, Murray ve Richard F.MORRISEY
1976 "Role Stress Personality and Psychopathology
in a Group of Immigrant Adolescents."
Journal of Abnormal Psychology,
Cilt 85, 1: 113-18.
- NICOL, A.R.
1971 "Psychiatric Disorder in the Children of Carib-
bean Immigrants."
**Journal of Child Psychology and Psy-
chiatry**,
12: 273-87.
- OSKAY, Gültür
1981 "Değer Yargıları Yönünden Ana-Baba Ergen
Çatışması."
(Yayınlanmamış doktora tezi).
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- OZANKAYA, Özer
1983 "Yurt Dışındaki İşçi Çocuklarının Eğitim Öğretim
Sorunları Üzerinde Bir Yaklaşım Önerisi."
**Prof. Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına
Armağan.**
Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Yayınları (No. 522).
- ÖZDEMİR, İbrahim Ethem
1985 "Gazi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Problemleri."
(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

- ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem
1974 **Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Zihinsel Olmayan Faktörler.**
Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- ÖZOĞLU, Süleyman Çetin
1985 "Gençlerde Kişilik Gelişimine Nasıl Yardımcı Olabiliriz?"
TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ YAYINLARI
Gençliğin Eğitimi ve Sorunları.
IX. Eğitim Toplantısı.
Ankara: 149-201.
- ÖZTEK, Zafer
1978 "Yurt Dışında Çalışan Türk İşçileri ve Ailelerinin Sağlık Sorunları Konusunda Bir Çalışma."
(Yayınlanmamış doçentlik tezi).
Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- ÖZTEK, Zafer ve M. BERTAN
1982 **Yurt Dışına Göç ve Sağlık.**
Ankara: Hacettepe Üniversitesi Toplum Hekimliği Enstitüsü Yayınları (No. 24).
- PREWIT-DIAZ, Joseph O.
1984 "Migrant Students Perceptions of Teachers School and Self."
Perceptual and Motor Skills, 58: 391-94.
- SAĞLAM, Mustafa
1985 "Yurt Dışından Dönen Öğrenciler için Uyum Programı Modeli."
(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
Ankara: Ankara Üniversitesi.
- SAYIL, Işık
1977 **Hollanda'daki Türk İşçilerinin Psikiyatrik ve Sosyal Sorunları.**
Ankara: SSK Genel Müdürlüğü Yayınları (No. 278).
- ŞİMŞEK, Ali
1986 "Yabancı Ülkelerden Yurda Dönen İşçi Çocuklarının Eğitimi: Eğitim Teknolojisi Açısından Yaklaşım."
(Yayınlanmamış yüksek lisans tezi).
Ankara: Ankara Üniversitesi.

- T.C. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI
1987 **1986 Yılı Yurtdışı İşçi Hizmetleri Raporu.**
Ankara: İsgüm Basımevi.
- T.C. DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
1983 **V.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Çalışma Hayatının Düzenlenmesi.**
Ankara.
- T.C. MİLLİ EĞİTİM GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
1987a **Yurt Dışı Eğitimi ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Dokümanı.**
Ankara.
- 1987b **Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Uyum Kursu Dosyası.**
Ankara.
- TEZCAN, Mahmut
1987 **Yurt Dışından Dönen Gençlerin Uyum Sorunları.**
Ankara: Nuroi Matbaacılık A.Ş.
- TOMANBAY, İlhan
1985 "Yurt Dışından Dönen ve Ankara'daki Bazı Üniversitelerde Okuyan Gençlerin Türkiye'de Karşılaştıkları Uyum Güçlükleri."
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi.
Cilt III, Eylül (1985), 3: 165-77.
- TUFAN, Beril
1984 "Dış Göçe Katılan Çocukların Yurda Döndükten Sonraki Uyum Durumları: Ankara Anadolu Lisesi Almanca Bölümü Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma."
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi.
Cilt II, Ocak-Eylül (1984), 1-3: 114-32.
- 1985 "F. Almanya'dan Dönen Türk İşçi Çocuklarının Türkiye'ye Döndükten Sonra Karşılaştıkları Güçlükler."
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi.
Cilt III, Eylül (1985), 3: 153-63.
- 1987 **Türkiye'ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları.**

Ankara: DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama Dairesi Yayınları (No. DPT 2091; SPB 405).

TUNCER, O. ve YILDIRIM N.

1977

"Aileleri Yurtdışında Çalışan Çocukların Gösterdiği Davranış Sorunları."

Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi.
Cilt XVI, 1: 45-55.

TÜRKER, A.Vural

1977

Ankara'daki Üç Lisede Sosyo-Ekonomik Bakımdan Avantajsız Öğrencilerin Çeşitli Özellikleri ve Belli Başlı Eğitim ve Rehberlik Sorunları.

Ankara: Ayyıldız Matbaası.

VASSAF, Gündüz

1983

Daha Sesimizi Duyurmadık. Avrupa'da Türk İşçi Çocukları.

Istanbul: Belge Yayınları (No. 20).

YASA, İbrahim

1979

Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme.

Ankara: TODAİE Yayınları (No. 182).

YEŞİLYAPRAK, Binnur

1982

"Kız Teknik Öğretmen Okulu Öğrencilerinin Problemleri."

(Yayınlanmamış asistanlık tezi).

Ankara: Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu.

YÖRÜKOĞLU, Atalay

1980

Çocuk Ruh Sağlığı.

Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

1983

Değişen Toplumda Aile ve Çocuk.

Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

1986

Gençlik Çağı. Ruh Sağlığı. Eğitimi ve Ruhsal Sorunları. II. Baskı.

Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (No. 270).

ZEVKLİLER, Aydın

1979

"Yurt Dışındaki Türk Çocuklarının Başlıca Eğitim Sorunlarını Nasıl Ele Almalıyız?"

TÜRK EĞİTİM DERNEĞİ YAYINLARI

Çocuk ve Eğitim. III. Eğitim Toplantısı.

Ankara: 193-286.

Set Ofset Matbaacılık
Tel: 133 20 65-134 02 88
Kızılay,ANKARA